

MURHENÄYTELMÄN VUOROSANAT

Kauko Rumpunen ja Ohto Manninen

ALKU

Hallituksen esittely

STT:N UUTISIA: Tasavallan presidentti on tänään myöntänyt eron pääministeri A. K. Cajanderin hallitukselle ja nimittänyt maalle uuden, pankinjohtaja Risto Rytin muodostaman hallituksen, johon tulivat sisäministeri, vapaaherra, ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustaja *ERNST VON BORN*, sosiaaliministeri, päätoimittaja, sosialidemokraattien kansanedustaja *KARL-AUGUST FAGERHOLM*, kansanhuoltoministeri, pankinjohtaja *RAINER VON FIEANDT* ammattiministerinä, opetusministeri päätoimittaja, maalaisliiton kansanedustaja *UUNO HANNULA*, maatalousministeri, maanviljelijä, maalaisliiton kansanedustaja *P. V. HEIKKINEN*, toinen sisä- maatalous- ja kansanhuoltoministeri, maanviljelijä, maalaisliiton kansanedustaja *JUHO KOIVISTO*, kaupp- ja teollisuusministeri, toimitusjohtaja vuorineuvos *V. A. KOTILAINEN* ammattiministerinä, puolustusministeri, maalaisliiton kansanedustaja, maanviljelijä *JUHO NIUKKANEN*, salkuton ministeri, Suomen Tukholman-lähettiläs, valtioneuvos *J. K. PAASIKIVI* ammattiministerinä, valtiovarainministeri, ylijohdaja, sosialidemokraattien kansanedustaja *MAUNO PEKKALA*, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri, johtaja, sosialidemokraattien kansanedustaja *VÄINÖ SALOVAARA*, oikeusministeri, toimitusjohtaja *J. O. SÖDERHJELM* ruotsalaisen kansanpuolueen edustajana ja ulkoministeri, toimitusjohtaja, sosialidemokraattien kansanedustaja *VÄINÖ TANNER*.

ULKOASIANVALIOKUNTA

PÄÄMINISTERI RISTO RYTI

RYTI: Paljastamatta mitään sotasalaisuuksia, voin mainita, että meidän sotilasviranomaiset eivät uskalla suunnitella pitemmälle esim. aseiden ja ammusten hankintaa kotimaasta, kuin että oma teollisuutemme

täysin mobilisoituna kykenisi tyydyttämään neljäsosan tai kolmasosan [tarpeesta.] Kaksi kolmasosaa tai kolme neljäsosaa me olemme riippuvaisia ulkomaisesta tuonnista. Jollakin tavalla meidän pitäisi varautua paremmin tässä suhteessa, koska kansainväliset tilanteet näyttävät muodostuvan sellaiseksi, että sodan uhka ei suinkaan ole olematon — — —.

Jos me joudumme sotaan, tarvitsemme tietysti kaikki nämä tuotteet itsellemme, ellemme, niin voimmehan kyynillisesti ja kylmästi tehdä niillä affäärejä myymällä niitä muihin sotaan käyviin maihin, niin kuin kaikki muutkin maat ovat tehneet.

[Suomen pankin pääjohtajana Talouselämä –lehden tilaisuudessa 15.11. 1937]

ULKOMINISTERI VÄINÖ TANNER

TANNER: [Mannerheim] on ollut hirveän oikullinen. Uusia ehdotuksia ryöpsähtelee aivan kuinka sattuu. Aina kun jotain sattuu ulkona, menettää hän hermonsensa. — — — Onko hän jo liian vanha tälle tärkeälle paikalle vai mikä lie syynä. Toisinaan olen taipuvainen omaksumaan Rytin lausuman ajatuksen, jonka mukaan 'Mannerheim vanhana ryssäläisenä kenraalina on kopioinut sikäläiset tavat ja mahdollisia tulevia tappioita peläten haluaa etukäteen hankkia syntipukkeja ...' — — — hänen esiintymisensä viime aikoina ja varsinkin juhannusaikaisen kriisi yhteydessä oli aivan harkitsematonta. [Kirje Kyösti Kalliolle 23.7. 1939 Cajanderin hallituksen valtiovarainministerinä]

Minä en usko sotaan, niin järjettömäksi ei maailma voi tulla. Onko silloin järkevää tehdä taloudellinen asema kestävämmäksi käyttämällä nyt jo kaikki resurssinsa. Niitä tarvitaan hyvin kipeästi silloin, kun tämä maailman hulluuden puuska menee ohitse ja pyritään palaamaan tavalliseen rauhantalouteen. Sillä silloin vasta kriisi uhkaa." [Kirje J. K. Paasikivelle 26.7.1939 Cajanderin hallituksen valtiovarainministerinä]

SALKUTON ”RAUHANMINISTERI” J. K. PAASIKIVI [Talvisodan joulukuussa]

PAASIKIVI: [Kun **sota** syttyi, sanoin **Kalliolle**, että] *Cajander on sopimaton pääministeriksi, mutta miten myös hän voisi erota nyt ja toinen tulla hänen sijallensa, on vaikea [kysymys] keskellä sotaan.* — — — [Erkko puolestaan] *on kokematon, hänellä ei ole riittävästi tietoja eikä hänellä ole riittävästi*

intelligenssiä ja hän on kovin ”itteensä täynnä”. Ei neuvottele muiden kanssa vaan huulee itse ymmärtävänsä kaikki paraiten.” J. K. Paasikivi Kalliolle 30.11. 1939

[Mielestäni **Kuusisen hallitus** on] *perfidi [vilpillinen] menettely ja kuvaa Kuusista ja muita meidän petteureita.* J. K. Paasikiven päiväkirja 3.12. 1939 [ja sanoinkin **Tannerille:**] [Kuusisen hallitus] *voi jonkun aikaa pysyä pystyssä ainoastaan, jos venäläiset sotajoukot pitävät Suomen hallussaan ja ainoastaan venäläisien pistimien varassa ja kukistavat vastarinnan, mitä kaikilla ja kaikissa piireissä Kuusisen hallitusta vastaan on ja tulee olemaan. Tämä olisi myös saatava **Kuusisen tiedoksi.***

*Erkon politiikka oli aivan päätön. Se oli hasardöörin, uhkapelurin politiikkaa. Hän tiesi, että miellä ei ollut luvassa miltään taholta **apua**, meillä ei ollut mitään **liittoa**, (ja puolustuksemmeakaan ei ollut läheskään valmis). Ja hän kaikesta tästä välittämättä hoiti politiikkaa niin, että jouduimme sotaan suurvallan, Wenäjän kanssa. — — — Edellisessä hallituksessa oli myös Cajander mahdoton. Hänellä ei ollut mitään poliittista älyä ja koko hallitus oli täysin epäselvä todellisuudesta.*

— — — *Jos meillä olisi ollut **Mannerheim presidenttinä**, ei tällaista onnettomuutta olisi tapahtunut. Vielä maanantaina samalla viikolla, kun sota alkoi, oli **hallitus** aikomassa päästää Mannerheimin pois !!. Niin tyhmä hallitus oli! — — — Jos **Kivimäki** olisi ollut **pääministeri**, ei luultavasti olisi tätä onnettomuutta tapahtunut. Sillä Kivimäki oli förutseende ja hän aina ajatteli asioita eteenpäin. Ja jos [entinen ulkoministeri ja lähettiläs] Carl **Enckell** olisi ollut **ulkoministerinä**, olisi hänkin toisin menetellyt. **Suomettarelaisuus on ainoa oikea politiikka.*** J. K. Paasikiven päiväkirja 17.12. 1939

OPETUSMINISTERI UUNO HANNULA:

HANNULA: *Niukkasen ehdotus[, että kun Ruotsin vastaus Ahvenanmaan asiassa on kielteinen, pitäisi keskustella Saksan kanssa Ahvenanmaasta] on kovin fantastinen.* [Ulkoasiainvaliokunnassa 2. 12. 1939] *Kaikkia keinoja on käytettävä, mutta pelkää[n], että kääntyminen Saksaan, ei tule johtamaan tulokseen. Ribbentropp on meidät myynyt. Jos käännymme Saksaan, niin se voi epäedullisesti vaikuttaa Englannissa ja Ranskassa ja USA:ssa sekä Pohjoismaissa. Muuten Euroopan asiat ratkaistaan lopullisesti rauhanneuvotteluissa.* [Ulkoasiainvaliokunta 3.12. 1939]

PUOLUSTUSMINISTERI JUHO NIUKKANEN:

On mobilisoitu koko reservi. Kannas on miehitetty niin, että nopea eteneminen siellä on venäläisille mahdotonta. Sota tulee pitkäaikaiseksi. Suomen pitää pitää puolensa kevääseen asti. Tosin venäläiset ilmavoimat tulisivat hävittämään teollisuuskeskuksia, mutta sen kautta ei tule ratkaisua. Ensi keväänä voi poliittinen asema olla toinen kuin nyt ja Venäjä ehkä on muualla kiinni. Kannasta ei voi luovuttaa niin paljon kuin venäläiset vaativat. Tässä on otettava huomioon myös sisäpoliittiset näkökohdat. Jos nyt annetaan perään, niin kansan puolustustahto ja usko siihen, että Suomi voi olla itsenäinen valtakunta tuhoutuu. Parempi on taistella. Silloin meillä on mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Jos neuvottelet raukeaa, niin Venäjän hyökkäys tulee olemaan heikkoa painostusta. [Valtioneuvoston kokous 16/10 '39 kl. 11.40]

OIKEUSMINISTERI J. O. SÖDERHJELM:

TASAVALLAN PRESIDENTTI KYÖSTI KALLIO [Valtiopäivien avajaisissa 3. 9. 1939]

KALLIO: ”— — — hallitus [on] johdonmukaisesti ulkopolitiikassaan noudattanut eduskunnan yksimielisesti hyväkymää puolueettomuuskantaa. Kesän ulkopoliittinen tilanne on kaikille Euroopan valtioille ollut erinomaisen raskas. Suomen on onnistunut säilyttää ystävälliset suhteet kaikkiin valtioihin ja on sen omaksuma täydellinen puolueettomuuskanta tullut selvitettyksi ja entisestään tunnetummaksi, mikä kaikki on vahvistanut kansainvälistä asemaamme. Ja sen suuren kriisin edessä, joka näinä päivinä on uhannut ja on nyt jo kohdannut maailmaa, on oman kansamme keskuudessa, siitä olen vakuutettu, yhä lujittunut se vakaumus, että Suomen tulee sodan sytyttyä noudattaa täydellistä puolueettomuutta ja sitä kaikin käytettävissä olevin keinoin myös puolustaa. [Eduskunnan ptk 1939]

KEHITYSVAIHE

Ups and downs joulukuussa 1939

1/12 '39.

PAASIKIVI (puhelimeen tai päiväkirjalleen): *Eilen jätti hallitus erohakemuksensa. Walden soitti ja tapasi Allin telefonissa. Sanoi Allille, että minä en saa kieltäytyä menemästä hallitukseen. Ryti soitti iltapäivällä ja kysyi minua salkuttomaksi ministeriksi hallitukseen. Kello 5 presidentti nimitti uuden hallituksen Suomen Pankissa. Vähän sen jälkeen tapahtui hälyytys. Menimme, myös Kallio, Suomen pankin holviin, jossa pidettiin hallituksen kokous sekä sen jälkeen ulkoasiainvaliokunnan kokous.*

Kokouksen alussa Ryti esitti hallituksen ohjelman: Valtakunnan ja sen riippumattomuuden turvaaminen — mutta kuinka tämä olisi aikaansaattava, siitä olisi sovittava. Meidän olisi kaikenkaikkiaan pyrittävä palauttamaan rauhantila, mikäli se on mahdollista — ylipäätään valtakunnan itsenäisyys. Olisi päästävä jatkamaan neuvotteluja Venäjän kanssa. Mutta jos ei synny sopimusta, olisi sotaa käytävä niin vahvasti kuin mahdollista.

2.12. '39 UAV SP:ssä

NIUKKANEN: *Kun Ruotsin vastaus Ahvenanmaahan nähden on kielteinen, eikö voisi keskustella Saksan kanssa Ahvenanmaasta.*

HANNULA: *Niukkasen ehdotus on kovin fantastinen. Sotkisi meidän suhteemme Englantiin ja Ranskaan.*

RYTI: *Saksassa on meille sympatioja Olisi saatava Saksa meitä kannattamaan, kun teemme ehdotuksia Moskovalle, mutta myös ilmoitettava muille suurvalloille. — — — Meidän olisi ilmoitettava suurvalloille ja pohjoisvalloille sekä USA:lle ja ehkä pyydetävä niiden bona officia*

PAASIKIVI: *Olen samaa mieltä kuin Tanner; että olisi koetettava saada neuvottelut Neuvosto-Venäjän kanssa jälleen alkuun.*

TANNER: *Epäilen kääntymistä muiden valtojen puoleen, sillä Venäjä sanoo, että se on Venäjän ja Suomen välinen asia.*

NIUKKANEN: *Yhdyn Rytiin. Luulee, että Saksa ei voi olla aivan välinpitämätön.*

KALLIO: *Ehkä voi kääntyä Moskovan puoleen ehdotuksilla.*

[RYTI:] [Mannerheim sanoi, että] olisi käännättävä Moskovan puoleen neuvottelujen aikaansaamiseksi, [koska] olemme joutuneet niin vaaralliseen asemaan, että [hän ei] näe mistä saadaan ammuksia. Käännyttään [siis] Moskovan puoleen Ruotsin välityksellä, mutta aselepoa ei ehdoteta.

3. 12. '39 SP:ssa UAV + Mannerheim, Walden, Talvela ja Grandell

TANNER: *Asiat on joutuneet nykyiseen kohtalokkaaseen tilaan sen kautta, että hallituksella on ollut väärät informatiot. Lähettiläämme ovat esittäneet, että Venäjä ei hyökkää Suomen päälle. Niin vielä aivan äsken.*

PAASIKIVI: *Minä en ole sellaista esittänyt! Molotov ja Kuusinen allekirjoittivat [eilen] sopimuksen "Suomen kansanvaltaisen hallituksen, Kuusisen hallituksen ja Neuvosto-Venäjän välillä". Tämän varjolla Neuvosto-Venäjä aikoo vallottaa Suomen ja saada sen valtansa alaiseksi. Perfidi menettely ja kuvaa Kuusista ja muita meidän peppureita.*

SÖDERHJELM: *Ainoa, mitä Saksalta voisi pyytää, on että Saksa painostaisi, että Venäjä meidän pyyntöömme suostuisi. Mutta on vakuutettu, että se ei veisi tulokseen. Ruotsista voi tulla jotakin apua. Ruotsissa pelätään, että Saksa voi hyökätä Skåneen.*

RYTI: *Meidän esityksemme Venäjälle on notifioitu Saksalle. Meidän on tehtävä kaikki sotilaallisen asemamme vakavoittamiseksi. Olisi todettava, että Ruotsi ei auta meitä. Olisi pyydettyä USA:sta apua.*

4.12. 1939 UAV

Ryti, Tanner, Paasikivi, Söderhjelm ja Hannula

TANNER: *[Kuulin] ministeri Winteriltä, ettei tämän käsityksen mukaan ollut aihetta koettaa päästä keskusteluihin. Venäläiset eivät hyväksy Ruotsia välittäjäksi, koska asioista on sovittu Kuusisen hallituksen kanssa. Stauningin odotetaan seuraavana päivänä puheessa julistavan Tanskan puolueettomaksi Suomen—Venäjän välisessä taistelussa. Ruotsi sitä vastoin ei anna neutraliteettijulistusta, vaan on valmis antamaan aseita.*

PAASIKIVI: *Ei tällä hetkellä mahdollisuutta saada keskusteluja aikaan. Olisi käännäyttävä Amerikan ja Englannin puoleen ja vaadittava aseita heti.*

TANNER: *Hallitusvaihdos tuli liian myöhään. Ei tällä hetkellä pääsytieta näkyvissä. Armeijan on taisteltava ja meidän hankittava rahoja ja aseita.*

RYTI: *Göring sanonut, että venäläisillä on vain viisi hyvää armeijakuntaa. Oli kuitenkin jyrkästi varottanut Suomea päästämästä asiaa kehittymään sotaan.*

PAASIKIVI: *Voitaisiin ryhtyä neuvotteluihin, jos ensin tuotettaisiin venäläisille suuria tappioita.*

RYTI: *Mahdollisesti voisi lähettää ministeri Vuorimaa suoraan Hitlerin luo, mutta sekin oli vielä liian aikaista. Voisi ajatella Kremlin pommittamista. Lentokoneiden paluutie olisi tosin koivin vaikea. Sotalaivoja pitäisi pommittaa.*

SÖDERHJELM: *Olisi järjestettävä valtionpäämiehen viran hoito siten, että joku määrätty henkilö tai jotkut henkilöt määrättyssä järjestyksessä astuisivat presidentin virkaa hoitamaan, jos Tasavallan Presidentti ja pääministeri tulisivat siitä estyneiksi.*

VN 7.12.1939

v. BORN: *Hallituksen väliaikaista sijoituspaikkaa on valmisteltu.*

PAASIKIVI: *Ei saisi tulla julkisuuteen, että hallitus suunnittelee siirtymistä. [Niin kuin Salovaara sanoo,] on luonnollista, että asiaa valmistellaan, mutta se on pidettävä salassa.*

RYTI: *Sotamarsalkka Mannerheim oli suostunut siihen, että rajoitettu määrä sanomalehtimiehiä pääsisi rintamalle. Suomen Washingtonin-lähettiläs ilmoitti, että Roosevelt aikoo maksaa takaisin suorittamamme osan lainaa ja korkoja, yhteensä noin 6 miljoonaa dollaria, mutta kongressi kokoontuu vasta tammikuun 2 p:nä.*

Suunniteltu osakeyhtiö kauppaluoton järjestämistä varten oli perustettu. Skandinavian ja mahdollisesti Englannin siviilivienti suoritettaisiin yhtiön välityksellä. Kun yhtiö saisi luottoa määrääjäksi ja mainitut maat maksaisivat käteisellä, saisimme me luottoa kenties noin 10 miljoonaa dollarin arvosta. Tällä tavoin saisimme apua, kun Yhdysvallat eivät vielä voi antaa valtiolainoja.

[Muuten] tietääkö kukaan, missä valtioneuvoston autot ovat?

FIEANDT (heti Rytin kysymykseen): *On välttämätöntä säästää bensiiniä.*

KOTILAINEN: *Mitä sopimuksia on Saksan kanssa? Saako kuparille antaa vientilupaa?*

RYTI: *Ei saa viedä yhtään kiloa, ellei tule aselastia sieltä.*

8.12.

SÖDERHJELM (puhelimeen tai päiväkirjalleen): *Hallituksessa Paasikivi tekee hulluksi ukkojupinoillaan, selittää kaiken menevän mönkään, haukkuu kaikkea ja kaikkia, erityisesti Erkköä.*

UAV 9.12. 1939

Ryti, Tanner, Paasikivi, Söderhjelm, Hannula (ja myöhemmin) Niukkanen

TANNER: *Presidentti haluaisi kirjoittaa kaikkien valtioiden päämiehille, selittää Suomen kantaa ja pyytää välitystä. Olisikohan siihen syytä?*

PAASIKIVI: *Olisi koetettava saada aikaan aktioni, jotta päästäisiin uusiin neuvotteluihin. Tätä varten olisi käytettävä kaikkia teitä, saatava virta käymään ja kaikki voimat kootuiksi. Voisi ajatella, että Kallio kirjoittaisi Ruotsin kuninkaalle, että tämä yrittäisi vaikuttamaa Hitleriin, että hän saisi neuvottelut aikaan. Pelkään kyllä, että venäläiset eivät välitä kestäen.*

NIUKKANEN: *Saksa on ainoa, joka voi saada Venäjän neuvotteluihin. Voisi ajatella, että Kallio kirjoittaisi Ruotsin kuninkaalle, mutta ei muille valtionpäämiehille. Norja tosin on yhtä paljon intresseerattu.*

SÖDERHJELM: *Ei Ruotsin kuningas siihen suostu. Eri asia on, jos pyydetään apua.*

PAASIKIVI: *Pitäisi tuumia muitakin keinoja. Pitäisi koota sympatiat niin kauan kuin rajoilla seisotaan ja saada aikaan suuria järjestettyjä mielenosoituksia, hallitukset niissä mukana. Tuloksesta ei ole tietoa, mutta pitäisi yrittää ja osoittaa maailmalle hyvää tahtoamme ja samalla sodittava koko voimallamme.*

TANNER: *Olisi neuvottava Kalliota, ettei mitään yleistä kiertokirjettä olisi lähetettävä. Ei edes Ruotsiin, ennen kuin on neuvoteltu Sandlerin kanssa.*

VN 9.12. 1939

NIUKKANEN: *On kuultu, että Päämaja toivoo, että eräät alueet evakuoitaisiin. Toisaalta kenraali Walden on ollut sitä mieltä, että evakuoinnin haitat ovat suuremmat kuin siitä saatavat edut ja asiaa on pyydetty pöydälle. Evakuointi on tärkeä, muuten venäläiset ryöstävät kylät ja tulevat toimeen ilman jälkiyhteyksiä. Parempi siirtää väestö pois.*

VN 11.12. 1939 klo 17.

Saapuvilla t pääministeri Ryti ja ministerit Tanner, Pekkala, Koivisto, Hannula, Fagerholm, Paasikivi, Heikkinen, v. Born, Salovaara, Fieandt, Kotilainen ja Söderhjelm.

RYTI: *Ylipäällikkö on epäileväinen suuriin evakuointeihin nähden, sillä haitat voivat tulla suuremmiksi kuin edut. Siviilihallinto on niitä puoltanut.*

V. BORN: *Tärkeintä olisi saada viljavarastot ja karja armeijan käytettäväksi, jotta se ei jäisi vihollisille. Sitä paitsi väestö on esteenä sotatoimille, jos se jää viimeisiin hetkiin paikkakunnalle.*

HEIKKILÄ: *Tavara olisi vietävä. Kyllä väestö helposti siirretään myöhemminkin.*

TANNER: *Tulisi olla pidättyväinen evakuoinnissa. Jos venäläiset etenevät, ei koko maata voi hävittää!*

RYTI: *Ryssillä on erikoinen kyky löytää kätkettyjä viljavarastoja. Joka tapauksessa ne vievät kaikki varastot eikä väestölle missään tapauksessa säily mitään. Evakuointi olisi suoritettava lievällä kädellä ilman pakkoevakuointia.*

V. BORN: *Eläkevaliokunta kokoontuu tavallisesti joulukuussa käsittelemään kysymykset ylimääräisistä eläkkeistä.*

RYTI: *Eiköhän kokous tällä kertaa voi lykkääntyä.*

Kävin Päämajassa, koska tiedotus sieltä oli toiminut huonosti. Oli keskustellut sekä sotamarsalkan että kaikkien osastojen johtajien kanssa. Sotamarsalkka valitti, että miehistöllä ja osaksi myös upseereilla oli liian vähän sotatottumusta, siksi kaikki ei ollut käynyt niin kuin olisi voinut ja pitänyt, jos taso olisi ollut korkeampi. Päivän kuluessa oli saapunut raportteja, jotka hänen mielestään olivat varsin tyydyttäviä, jopa ilahduttaviakin. Joukot saavat lisää sotatottumusta. Venäläiset olivat osoittaneet huomompaan taistelutahtoa kuin aikaisemmin.

PAASIKIVI: *Aseitten ja ammusten saanti on tärkeää. Toiveet viiden divisioonan saannista Ruotsista ovat hyvin vähäisiä. Kenraali Linder oli luvannut kaksi divisioonaa vapaaehtoisia, mutta se on liian optimistista, hyvä jos tulee 8.000 miestä. Ennemmin tai myöhemmin täytynee tehdä virallinen tiedustelu Ruotsiin, saadaanko sieltä apua. Tilanne on kehittynyt sellaiseksi, että Stalinin täytyy ponnistaa kaikkensa, ettei Venäjän armeija joudu tappiolle taistelussa pientä Suomea vastaan, muuten bolshevismien arvo maailman silmissä luhistuu.*

12/12 39

RYTI (yksikseen tai vaikka puhelimesta vaikka Gerdalle): Ehdotan, että käännetään Japanin, Italian, U.S.A:n puoleen, että ne ehdotuksella ottaisivat alotteen suursodan lopettamiseksi, koska Europa muuten joutuu kommunismiin. Nämät maat auttaisivat meitä niin pitkälle kuin katsovat suinkin mahdolliseksi moraalisesti, diplomaattisesti, taloudellisesti ja jos mahdollista sotilaallisestikin, jotta rauhantila Neuvostoliiton ja Suomen välillä saataisiin palautetuksi. Saksa on vaikeassa välikädessä. Venäjä on sen ainoa liittolainen. Venäjän mädännäisyys heikontaisi Saksan asiaa. Rauhanehdotus ehkä vahvistaisi meidän sympatioitamme Saksassa. Rauhaa halutaan muuallakin.

VN 12. 12. 1939

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, pääministeri Ryti ja ministerit Tanner, Pekkala, Koivisto, Hannula, Fagerholm, Söderhjelm, Paasikivi, Niukkanen, Heikkinen, v. Born ja Fieandt.

NIUKKANEN: Ehdotan, että annettaisiin määräys valtakunnan sotavoiman liikekannalle asettamisesta, jotta voitaisiin kutsua pari nostoväen ikäluokkaa pääasiallisesti erikoispalvelusta varten.

RYTI: Miksi ei puolustusministeri halua julkaista liikekannallepanoasetusta?

NIUKKANEN: Tuntuu koomilliselta nyt julkaista sellaista asetusta, kun ollaan keskellä sotaa.

RYTI: Ei lähetetä sitä lehdille, mutta julkaista se asetuskokoelmassa.

VN 15.12. 1939

v. BORN: Varakonsuli Allan haluaa perustaa muukalaislegioonan, jos saisi luvan ja valtuutuksen.

PAASIKIVI: Asiasta olisi keskusteltava Sotamarsalkan kanssa.

RYTI: *Puollan esitystä, mikäli oli kysymys täällä asuvista ulkomaalaisista. Asia on kotijoukkojen komentajan, kenraali Malmbergin hoidossa. Ulkomailta tuleviin nähden on periaate voimassa, ettei tarvita jalkamiehiä ja tulokkailla pitää olla varustukset ja aseet.*

PAASIKIVI: *Jos taistelu käy epätoivoiseksi, on apua otettava vaikka pirulta.*

SÖDERHJELM: *Ehdotan, että Puolustusministeriöön sijoitettaisiin siviilihenkilö hoitamaan asiaa.*

VN 16.12. 1939

RYTI: *Puolustusministeriöstä oli pyydetty, että ammus- y.m. sotatarviketehtaat saisivat oikeuden käydä myös jouluna.*

FAGERHOLM: *Asia kyllä on selvä, mutta ylityöstä on maksettava. Kenties kuitenkin tarvittaisiin ilmoitus julkisuuteen, että puheenaoleva työ on sallittu.*

PAASIKIVI: *Toivon, että työväki suostuisi tekemään työtä myös jouluna, koska ammustilanne oli huolestuttava.*

FAGERHOLM: *Eräillä tahoilla oli ajateltu 24 tunnin joululomaa.*

RYTI: *Parempi jatkaa työtä yhtä mittaa, koska joka hetki on tärkeä.*

FAGERHOLM: *Olen valmis esittämään vetoituksen työmiehille.*

17.12.

SÖDERHJELM (päiväkirjalleen): *Tanner ja Paasikivi tahtovat suostua kaikkiin venäläisten ehtoihin, kuten ehkä Rytikin — toivottavasti ei. Sosialidemokraatit seuraavat Tanneria. Maalaisliittolaiset ovat liian kiinni hallituspaikoissaan. Minä ja von Born panemme kampoihin, koska ruotsalaiset ovat tottuneet vastustamaan ylivoimaa, eivät sosialistit ja viljelijät. Paasikivi on vanha myöntöväisyyismies.*

UAV 2.1. 1940

TANNER: *[Minkä kannan hallitus ottaa] Viron syytökseen nähden, että Suomi ampumalla Vainlon majakkaa oli rikkonut puolueettomuutta.*

PAASIKIVI: *Miten noottien vaihto Tallinnan lentokentän käyttämisestä hyökkäykseen Suomen vastaan oli edistynyt.*

TANNER: *Päts jyrkästi torjui protestin. Kuitenkin vahvistetaan tieto, että venäläisiä sotalaivoja on Tallinnan satamassa.*

PAASIKIVI: *Puoluste, että Venäjä ei muka ole sodassa Suomen kanssa, on aivan puolustamaton. Viron menettely on kerrassaan törkeätä. Ei ole mitään syytä "hänsyniin".*

TANNER: *Viro hädissään tekee kaikenlaisia väitteitä, joihin ei kannata kiinnittää niin paljon huomiota. [Viron Helsingin-lähettiläs] ministeri Warma on ilmoittanut, että Venäjän ja Viron väliseen sopimukseen liittyy salainen pöytäkirja, jonka mukaan Tallinna on luvattu Venäjälle kahdeksi vuodeksi. kunnes Paldiski valmistuu.*

PAASIKIVI: *Epäselvää, pitääkö majakka-asiassa ottaa "hänsyniä". Viron menettely on siksi karkeata. Olisi pitänyt sopimuksessa Venäjän kanssa määrätä, että se koskee vain suojelua suurvaltoja vastaan. Joka tapauksessa olisi Suomi ollut pantava erikoisasemaan. Tuskin lienee syytä majakka-asiassa tunnustaa erehdyksen tapahtuneen.*

TANNER: *On ilmoitettu, että Kuusikun lentokentällä Tallinnassa on noin 100 lentokonetta. Venäjä siis lentää Viron suvereenisen alueen yli.*

NIUKKANEN: Voittaisiin ilmoittaa, että vastakin voi tulla pakko sellaisiin toimenpiteisiin, jotka näyttävät loukkaavan Viron puolueettomuutta.

PAASIKIVI: Ei kannata tällä hetkellä vastata mitään.

[TANNER:] Ilmoitetaan, että asiaa tutkitaan.

UAV 8.1. 1940

PAASIKIVI: Vaikka tämä [vapaaehtoisasia] on poliittinen kysymys, on pääasiassa luotettava Mannerheimiin. Emme voi tehdä päätöstä tietämättä hänen mielipidettään asiasta. Sotamarsalkka kyllä osaa arvostella asian poliittista puolta yhtä hyvin kuin mekin, kenties paremmin ja ymmärtää hyvin asioiden konsekvenssit. Meidän täytyy ottaa huomioon hänen mielipiteensä. Muistettava on, että vaikka meillä onkin korkea asema tässä valtiossa, niin Mannerheim on tärkein henkilö tässä maassa.

RAVLK 24. 1. 1940

KOTILAINEN: Esittäisin periaatteellisesti hyväksyttäväksi kysymyksen varojen käytöstä Merenkurkun yli johtavan [jää]tien rakentamiseen. On arvioitu, että sitä voitaisiin käyttää huhtikuun puoliväliin saakka. Tietä hoitamaan olisi asetettava erikoinen hoitokunta, johon puolestani ehdotan herroja Gräsbeck, Roiha ja Nysten. joiden tehtävänä on määrätä kuljetusmaksut y.m. seikat. Kustannusarvio nousee n. 4 milj. markkaan.

RYTI: Tällöinen yritys täytyy tehdä.

KIIHDYTYSVAIHE

Ulkoasiainvaliokunta 23. 2. 1940 klo 18.

Saapuvilla olivat pääministeri Ryti, ministerit Tanner, Paasikivi, Niukkanen, Hannula ja Söderhjelm sekä kenraali Walden, aluksi myös Tasavallan Presidentti.

TANNER: *Tilanne on nyt kehittynyt siihen vaiheeseen, että on syytä harkita sen vaatimia toimenpiteitä. Kannaksen rintamalla on peräydytty huomattavasti, varsinkin lännessä, jossa on tultu Viipurin nurkille. Tässä on tiedot, nyt on meidän määriteltävä kantamme. Asia on kehittynyt siihen vaiheeseen, että siitä mielestäni on virallisesti neuvoteltava ulkoasianvaliokunnassa. Sitten on asia saatettava valtioneuvoston muiden jäsenten ja eduskunnan ulkoasianvaliokunnan tietoon.*

Minulla on se tunne, että ensin on hankittava eräitä lisäselvityksiä. Virallisesti on otettava selville Ruotsin kanta. Milloin ja paljonko miesvoimanapua ja materiaalilähetyksiä voidaan odottaa? Miten he suhtautuvat länsivaltojen mahdolliseen läpimarssiin? Vielä olisi tiedoitettava länsivalloille esitetyt vaatimukset ja kysyttävä heiltä neuvoa. Olisi tarkoin saatava selville siltä taholta odotettavissa olevan avun määrä. Myöhemmin olisi vielä hankittava tieto muiden suurvaltojen suhtautumisesta asiaan.

RYTI: *Professori Kivimäki oli juuri käynyt Göringin puheilla. Kehotettu viipymättä matkustamaan Ruotsiin, koska Saksasta ei uskalla puhelimesta keskustella niin salaisista asioista.*

SÖDERHJELM: *En päässyt oikein selville, onko äsken mainitut alueet ensin luovutettava, ennen kuin voidaan päästä keskusteluihin vai kuinka?*

TANNER: *He vaativat etukäteen saada tietää, onko Suomi valmis luovuttamaan ne.*

KALLIO: *Ulkoministerin ehdotukset ovat paikallaan. Olisi sen lisäksi kenties ensin odotettava Kivimäen tuloa. Keskustelut eri maiden kanssa vaativat kai myös aikaa, sillä on kaikesti turvauduttava kuriireihin.*

TANNER: *Neuvottelut sujuvat nopeasti täällä olevien ulkovaltojen edustajien välityksellä.*

RYTI: *Sitä paitsi on täällä sattumalta länsivaltojen sotilasedustajat.*

PAASIKIVI: *Saisiko tarkempia tietoja siitä, mitä päämajassa ajatellaan tulevaisuudesta, lukuun ottamatta ulkomaista apua, jota siis on luvassa. Meille esitetyt ehdot ovat hirmuiset. Maa tulisi paloitelluksi. Venäjä tahtois nyt saattaa Suomen siihen asemaan, ettei se toiste voi tehdä tehokasta vastarintaa.*

RYTI: En minäkään ole pätevä sotilaallista asemaa arvostelemaan, mutta sotamarsalkka sanoi, että joukot ovat sangen väsyneet, minkä johdosta hän epäilee, tokko pystyvät pitämään tätä uutta linjaa montakaan päivää. Ja epäselvä on, kuinka ne pystyvät siirtymään seuraavalle linjalle ja sitten pitämään sen. Nykyinen linja on aika heikko, enkä tiedä, onko seuraava parempi.

WALDEN: Rintaman kestävydestä on vaikeata sanoa mitään varmaa. Mutta selvää on, että joukot ovat äärimmäisyyteen saakka väsyneet. Vaadittaisiin muutaman viikon aika, ennen kuin saataisiin seuraava linja jonkinmoiseen kuntoon. Hyvä, jos sillä voisi pysyä kesään saakka. Kysymys on myös siitä, tuottaako kesä meille enemmän etuja vai lisävaikeuksia. Sotamarsalkka pelkää jälkimmäistä. En luule, että tarvitsee olla sotilas käsittääkseen, ettemme kestä, jos sotaa jatkuu hyvin kauan. Tiedämme suunnilleen Ruotsin ja länsivaltojen kannan ja mahdollisuudet. Ruotsilla on kovin vähän materiaalia luovuttaa. Länsivalloilla on, mutta heidän apuunsa liittyy monta kysymystä.

PAASIKIVI: Ei kai vielä tässä istunnossa tarvitse tehdä päätöstä näin vaikeassa asiassa. Onko luultavaa, että länsivallat joka tapauksessa tulevat, vai onko edellytyksenä, että Ruotsi ja Norja eivät pane vastaan. Stalin vaatii taas Pietari Suuren rajaa.

SÖDERHJELM: Kun viimeksi olen ollut kosketuksessa Ruotsin hallituksen jäsenten kanssa, on kai paikallaan, että vähän selostan vaikutelmiani. He piileskelevät sen taakse, että pelkäävät joutuvansa mukaan suursotaan. He sanovat, että niiden, länsivaltojen apu on niin mitätön ja epävarma, ettei siihen voi luottaa, ettekä te koskaan ota vastaan sitä apua. Ennekuin ne ovat Torniossa, on Saksa ehtinyt Vaasaan. Eiköhän myös Pajalan pommijuttu vaikuta mielipiteisiin.

NIUKKANEN: Mielestäni ei länsivaltojen apua saa pitää niin vähämerkityksellisenä. Kaikkea on koetettava. Kysymyksessä olevat alueet eivät ole Venäjän hallussa ja kuluu pitkiä aikoja ennen kuin ne siihen pääsevät. Jos sellaisiin ehtoihin mentäisiin, olisi mahdotonta hoitaa asiat. Yleinen mielipide joukoissa ja kotiseudulla enempiä kuin ulkomaille ei voisi sitä sulattaa. Voimme vielä menestyksellä puolustautua ja sillä aikaa nopeasti neuvotella. Mahdollisesti tulee pakko neuvotella Ryssän aikaisempien minimivaatimusten pohjalla.

HANNULA: Yhdyn Niukkaseen.

TANNER: *Pelkään, ettemme voita mitään lykkäämällä asia. Maata hävitetään jatkuvasti. Kysymystä on vakavasti harkittava.*

PAASIKIVI: *Olen samaa mieltä kuin ulkoministeri. Vanha totuus on, että mitä pitemmälle lykkää neuvottelut, sen vaikeammiksi ehdot tulevat. Ratkaiseva päätös olisi äkkiä tehtävä. Sanomalehdet ovat, ja se kai sota-aikana on oikein, koettaneet ylläpitää kansan mielialaa, niin että niistä lukien olisi luullut Suomen voittaneen sodan.*

RYTI: *On hankittava kaikki premissit raskaan ja vaikean päätöksen tekemiseen. On saatava varma selvyys länsivalloilta, missä laajuudessa, milloin ja millä edellytyksillä ne ovat valmiit antamaan meille apua. Molotov pointeeraa, ettei hän usko länsivaltojen aikovan antaa meille apua. Hän laskee meidän olevan täysin heidän käsissään, kenties asema muuttuisi, jos hän huomaisi, että meillä vielä on muitakin mahdollisuuksia.*

PAASIKIVI: *Kun on kysymys länsivaltojen apuun turvaamisesta, on yksi peruskysymys selvitettävä. Länsivaltojen tarkoitus on tätä tietä päästä Saksan kimppuun. Kysymyksenalaista on siis, onko lainkaan niiden intressissä saada Suomen sota loppumaan, eikä päinvastoin sen pitkittyminen ole niiden etujen mukaista. Ainoa suurvalta, jolle sotamme jatkuminen on haitaksi, on Saksa.*

RYTI: *Meidän tulee esiintyä täysin avoimesti, etteivät länsivallat voi syyttää meitä mistään.*

WALDEN: *Kun kaikki tiedot on saatu kokoon, ehdotan, että pääministeri ja ulkoministeri tekisivät pikakäynnin päämajassa. Täytyy tietää, mitä voi edellyttää rintaman kestämisestä.*

PAASIKIVI: *Minusta näyttää, ettei rauhanneuvottelujen mahdollisuudesta ole syytä puhua länsivalloille. Niille on yhdentekevää, miten Suomen raja kulkee.*

WALDEN: *Ei tarvitse pelätä rintaman sortumista muutamassa päivässä. Voimme varmasti pysyä seuraavalla linjalla jonkin aikaa, mahdollisesti myös tällä. Olisi virheellistä taktiikkaa ulospäin esittää näin raskaita ehtoja.*

RYTI: *Asia on siis selvä. Hankitaan täällä mainitut selvitykset ja tapellaan sillä välin entistä lujemmin.*

PAASIKIVI (päiväkirjalleen 24/2 40): Kävin Waldenin luona. Ihmettelin, että Mannerheim ei ollut pysynyt aikaisemmalla järkevällä pessimistisellä kannallaan, joka on osottautunut olevan oikea. Walden sanoi omasta puolestaan koko ajan olleensa samalla kannalla, mutta Mannerheimin mielialaan ovat tapaukset niin vaikuttaneet. Nyt Mannerheim on jälleen entisellä järkevällä kannalla. Sanoin Waldenille, että vähitellen olisi kansalle esitettävä totuus. Yleinen mielipide on jotenkin ylimielinen ja illusonioiden vallassa. Ihmiset katsovat, että me olemme koko ajan voittaneet. Walden vastasi, että täytyyhän ihmisten kartalta nähdä, että olemme peräytyneet.

Valtioneuvoston istunto **25. 2. 1940** klo 15.15.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, pääministeri Ryti, ministerit Tanner, Paasikivi, Pekkala, Koivisto, Hannula, Fagerholm, Söderhjelm, Heikkinen, v. Born, Salovaara ja v. Fieandt sekä kenraali Walden.

RYTI: Olen vaivannut ministereitä pyhäpäivänä siitä syytä, että asema eräissä suhteissa on muodostunut kriittilliseksi ja että monet suuret ja tärkeät kysymykset odottavat ratkaisua. Ensiksikin tilanne rintamalla ei ollut tyydyttävä, nimittäin Kannaksella, itärajalta se on kunnossa. Paikkapaikoin se oli alkanut horjua. Samalla eräät ulkopoliittiset kysymykset vaativat kannanottoa ja ratkaisua. Länsivallat ovat ilmoittaneet olevansa valmiit antamaan meille aseellistakin apua määrättyissä rajoissa ja suhteellisen nopeasti. Ilmoittaneet, että ovat valmiit lähettämään joukkonsa maaliskuun 5 päivänä. Expeditio käsittäisi noin 20—24.000 miestä, erinomaisen vahvasti aseistetun joukon, niin että pataljoona vastaa rykmenttiä. Tämän lisäksi Venäjältä käsin kiertoteitse saatu kuulla raskaista ja vaikeista rauhanehdoista. Niinikään on saatu epävirallista tietä eräitä tietoja Saksasta. Kaikkiin näihin kysymyksiin olisi otettava kanta ja määriteltävä se tie, jota aiomme kulkea.

TANNER: En puhu rintamasta, koska en ole asiantuntija. Mutta sen sanon, etten usko nykyisen rintaman kestävän. Murtuminen tuottaa vaikeita seurauksia.

PAASIKIVI: Heikkinen sanoi, ettei kansa ymmärrä tällaista rauhaa. Yleinen mielipide on väärässä. Se luuli, että kun tammi—helmikuulla kävi hyvin, olimme voittaneet sodan. Sanomalehdet katsovat asiakseen esittäviä sellaisia rubriikkejä. Meillä on ollut väärä käsitys sodasta. Jos sota alkaa kääntyä huonoksi, syntyy sellainen masennus, että syytetään niitä, jotka eivät ajoissa ole tehneet rauhaa. Emme voi mennä kansan mielialojen mukaan, vaan meidän täytyy johtaa sitä. Meidän täytyy ottaa edesvastuu.

HANNULA: *Olen jo ulkoasiainvaliokunnassa tullut vakuutetuksi, ettemme voi rauhan tietä käyttää. Ehtojen hyväksyminen tietäisi itsenäisyyden menetystä.*

SALOVAARA: *Hannulan lausunto oli minusta aivan paikallaan. Meillä ei ole vastassa valtakunta, joka työskentelee länsimaisten poliittisten periaatteiden mukaan. Meitä odottaisi sama kohtalo kuin Viroa. Parempi kuolla ase kädessä.*

SÖDERHJELM: *Koska useat ovat deklaroineet kantansa, haluan minäkin sen tehdä. Tähän sotaan jouduimme siinä mielessä, että koettaisimme kestää, kunnes kansainvälinen tilanne auttaisi meitä. Aika, jolloin jotain tapahtuu suuressa maailmassa, on joka tapauksessa lähempänä nyt kuin sanokaamme vaikka joulukuun alaus. Meille esitetyt ehdot ovat sellaiset, että hyväksymällä ne myymme Suomen itsenäisyyden. En myy sitä. Katson, että nuoriso, että kansa voi kestää taistelun. Maan voi rakentaa uudelleen niin kuin isonvihan jälkeen tehtiin.*

TANNER: *Minun täytyy oikaista ministeri Söderhjelmin lausunto. Emme lähteneet sotaan millään edellytyksin. Lähdimme siltä edellytykseltä, ettei sotaa lainkaan synny. Sota tuli meidän tahtomattamme. Mutta tuo on ollutta ja mennyttä. Mitä edessä on, sitä on tarkoin harkittava. Ei itsenäisyytemme mene, vaikka olisi pakko luovuttaa maa-alueita. Rajathan ovat vuosisatojen kuluessa monasti muuttuneet, ilman että itsenäisyys olisi mennyt. Ei rauha lopettaisi elämää. Kuka ottaa vastuun, jos koko maa menetetään, jos meille tulee Puolan kohtalo. Ei Suomen kansa silloin ole tyytyväinen. Ratkaisua ei voi pitkälle lykätä. Länsivallat pyytävät vastausta. Rauhantarijoukseen on niinikään vastattava. Asia on ikävä, mutta ratkaisua ei voi välttää.*

RYTI: *Olen sillä kannalla, että meidän ensimmäinen linjamme on pyrkimys rauhaan ja mahdollisen edulliseen rauhaan. Tämän mukaan on nykyin toimittava. Olen samaa mieltä kuin ministeri Tanner, että avunantosopimus on ehtojen vaarallisin kohta. Se johtaisi meidät sotaan Saksaa vastaan, sillä sen ja Neuvostoliiton välinen ystävyys ei ole kestävä.*

SÖDERHJELM: *Turha jatkaa keskustelua siitä. Mutta eikö ole syytä pelätä, että jos Tanner huomenna koettaa päästä yhteyteen Stalinin kanssa, se on omansa yllyttämään venäläisiä hyökkäämään erikoisen kiivaasti juuri nyt. Rintamamiehet tarvitsevat ennen kaikkea lepoa ja hengitysaikaa. Tämä on kysymys, ei väite.*

KALLIO: *Olen merkinnyt itselleni puheenvuoron. Meidän täytyy vastata paljosta. Täytyy koettaa perinpohjaisesti harkita eri vaihtoehtoja. Viime päivinä olen ollut kovin murheellinen, kun Kannaksen linja on täytynyt jättää. En usko, että Ruotsista saadaan todellista, aktiivista apua.*

Luulen, että teimme erehdyksen, kun käännyimme Ruotsin ministerin puoleen emmekä käyttäneet vanhaa tietä mde K:n kautta. Ministeri Assarson pääsee ainoastaan Molotovin luo, ja hän on meille erikoisen paha. On koetettava jälleen avata tie itsensä Stalinin luo. Hänellä ei ole yhtä suurta halua sortaa meitä kuin Molotovilla ja Voroschilovilla y.m.s. Kannatan pääministerin ehdotusta, että ministeri Tanner vielä tänään lähtisi Tukholmaan.

Söderhjelmille haluaisin mainita, ettemme me suinkaan ole etsineet sotaa. Ei kannata enää puhua syksyn neuvotteluista. Sen haluan vain mainita, etten tuntenut silloisen ulkoministerin sähkösanomaa.

TANNER: *Haluan vielä terottaa kaikkien mieliin, että tästä keskustelusta ei saa päästää mitään näiden seinien ulkopuolelle. Siitä voisi olla kohtalokkaita seurauksia, jos ulkomailla ja rintamalla tulisi tietoon, että on kysymys rauhanneuvotteluista.*

KALLIO: *Totean, ettei kukaan ole vastustanut tehtyä ehdotusta, että ministeri Tanner mahdollisimman pian matkustaa Ruotsiin ja koettaa tunnustella pohjaa siihen tapaan kuin pääministeri on ehdottanut. Tämä on kaikkien yksimielinen käsitys.*

Valtioneuvoston istunto **28. 2. 1940** klo 15.

Saapuvilla olivat Tasavallan presidentti, pääministeri Ryti, ministerit Tanner, Paasikivi, Pekkala, Koivisto, Hannula, Fagerholm, Söderhjelm, Niukkanen, Heikkinen, v. Born, Salovaara, v. Fieandt ja Kotilainen sekä kenraali Walden ja professori Kivimäki.

RYTI: *Olen kutsunut valtioneuvoston jäsenet koolle jatkamaan edellisen kokouksen käsittelyjä.*

Ulkoministeri Tanner kenties ensin tekee selkoa asiasta.

TANNER: *Valtioneuvoston kehotuksen mukaisesti matkustin Tukholmaan, josta palasin eilen illalla. Ensi sijassa käännyin pääministeri Hanssonin puoleen, minkä ohella ulkoministeri kutsui minut luokseen. Pääministeri ilmoitti, että kiinteiden joukkojen lähettäminen ehdottomasti oli poissuljettu. Näkevät mielellään, että vapaaehtoisia ilmoittautuu ja antavat niille aseet. Koettavat vielä jouduttaa tätä toimintaa.*

Toiseksi tiedustelin, miten Ruotsi suhtautuisi siihen, jos länsivaltojen puolelta pyydetäisiin läpimarssoikeutta. Vastaus oli ehdottoman jyrkkä, mitään joukkojen läpimarsssia ei tulla sallimaan. Ruotsi on edelleen ehdottomasti neutraali. He pelkäävät joutuvansa mukaan suursotaan. Pääministeri oli kovin onneton.

Tämän jälkeen tein vielä kysymyksen ilmoittaen, että siihen olisi helpompi vastata. Tiedustelin, voiko Ruotsi luvata meille taloudellista tukea maan jälleenrakentamiseksi. Pääministeri nousi seisomaan vakuuttaen, että se on heille mieluisaa ja heidän velvollisuutensa. Voimme täysin luottaa siihen, että Ruotsi tulee tekemään kaikkensa meitä auttaakseen. Ovatpa valmiit alentamaan omaa elinkantaansa meidän hyväksemme.

Asema on nyt sellainen, että ratkaisu on tehtävä. On odoteltu, että joku tulisi avuksemme, mutta nyt voimme todeta, että meidät on jätetty yksin. Tarjottu apujoukkokin on vähentynyt kerta kerralta. Se ei voi viedä ratkaisuun. Se vain pidentää sotaa ja vie meidät mukaan suursotaan.

Nyt on pakko hyväksyä ehdot, niin raskaat kun ne ovatkin. Leikkaamalla yhden jäsenen voimme pelastaa maan ja toivottavasti voimme vielä rakentaa maan uudelleen. Venäjä on voittanut päämääränsä. Mutta me olemme voittaneet sen, että Venäjä on luopunut Kuusisen hallituksesta.

WALDEN: Ministeri Tannerin ja professori Kivimäen esityksistä on käynyt selville, että emme voi turvata ulkomaiseen apuun.

RYTI: Olen yhtä mieltä kenraali Waldenin kanssa siitä, että vaikka saisimme apua Ruotsista ja vaikka länsivaltojen lupaama apu pääsisi perille, eivät ne edes yhdessä riittäisi saamaan aikaan ratkaisua meidän eduksemme. On pakko perääntyä varustetulle linjalle, kenties jättää Viipuri vihollisille. Kun ei ole mahdollisuutta efektiiviseen avunsaantiin, on meidän pakko pyrkiä rauhaan vaikka raskain ehdoin. Parempi säilyttää armeija taistelukykyisenä ja maa hävityksiltä, niin että edullisten tapahtumien sattuessa olemme siinä kunnossa, että itsekin merkitsemme jotain. Parempi alkaa maan jälleenvaltaus Viipurista kuin Torniossa.

On pakko jatkaa pyrkimystä rauhaan. Vastaus on taitavasti stilisoitava. On samalla mobilisoitava kakki se diplomaattinen apu, mikä on saatavissa. Emme voi jättää maata ja kansaa alttiiksi niille vaaroille, joita maan joutuminen venäläisten valtaan merkitsisi.

KOTILAINEN: Joukkomme ovat olleet kolme kuukautta vihollisen yhtämittäisen tulen alaisina. Ne ovat taistelleet mitä parhaimmin, mutta nyt väsymys valtaa ne. Voi huomata, että miehet eivät enää edes hae

suojaa. Ovat masentuneet eivätkä välitä vaikka kaatuisivat. Rivit harvenevat tuntuvasti, kun ei uutta mistään ole saatu. Moni pataljoona ei enää ole taisteluvahvuinen.

PAASIKIVI: Yhdyn ulkoministerin, pääministerin ja Kotilaisen kantaan. Olisi ollut parempi, ellei koskaan olisi puhuttu länsivaltojen avusta. 10—12.000 miestä ja nekin jäisivät Pohjois-Suomeen. Ne voisivat saada aikaan saksalaisten ilmavoimien hyökkäyksen. Ei siitä todellista apua olisi. Samanlainen oli tunnettu Millerin divisioonan retki maailmansodan aikana. Lopuksi se lähti tiehensä. Taas on illusioni rauennut. Olisi ollut parempi, ellei meillä olisi ollut sitä illusionia, että Ruotsi tulisi avuksi. Samoin oli U.S.A:n apu illusioni.

HANNULA: Haluan pysyä siinä lausunnossa, jonka edellisellä kerralla esitin, siitä huolimatta, että nyt on tuotu vielä pessimistisempiä tietoja. Rauhanteko nyt esitetyillä ehdoilla on mahdoton. En näe muuta tietä kuin taistelun tien, niin epätoivoinen kuin se onkin.

PAASIKIVI: Olen sitä mieltä, että olisi taisteltava edelleen, jos olisi mitään mahdollisuuksia. Mutta kun ei ole, ei ole muuta kuin tämä yksi ulospääsy. En voi muuta kuin asettua samalle kannalle kuin Ryti ja Tanner

NIUKKANEN: On edullisempaa taistella kuin luovuttaa Viipurin lääni ilman taistelua. Jos voisi pysäyttää vihollisen, voisi maailmassa kenties tapahtua jotain. Jos ilman taistelua luovutetaan alueita, on vaikeata saada ne takaisin.

TANNER: Emme ilman taistelua ole luovuttaneet mitään. Ratkaisua ei voi lykätä, sillä tämä on viimeinen hetki, jolloin olemme neuvottelukelpoisia.

KALLIO: Tiedustelen vielä ulkoministeriltä, katsooko hän mahdottomaksi, että koettaisimme tarjota toisenlaisia ehtoja. Luonnotonta on, että olisi pakko luopua vielä valloittamattomista alueista. Olisiko toivotonta tehdä meidän puoleltamme vastaehdotus. Sanoihan ulkoministeri itse äsken, että avunantosopimus on mahdoton. Jos lupaamme, emmekä aio hyväksyä, ei sekään ole oikein.

TANNER: Mahdotonta on se hyväksyä, mutta nyt on sellainen pakko. Ohjeet ovat kiinteät. Olemmehan nähneet, että Molotovin uhkaukset tarkoittavat totta. Jos joku näyttäisi tien, miten asian voisi hoitaa!

Mutta olemme isoleerattuja, ei kukaan avusta meitä. Olemme näyttäneet maailmalle osaavamme taistella asiamme puolesta, mutta maailma ei ole tahtonut meitä auttaa.

KALLIO: Tämä on kauhean traagillista. Kaikkein pahinta on, että valtioneuvosto ei saa yksimielistä kantaa taakseen. Jos olisimme yksimieliset, voisimme kestää raskaan taakan. Mutta meillä ei ole sitä auktoriteettiä ja voimaa, että kansa sen yksimielisesti hyväksyisi, jos teemme rauhan näillä ehdoilla. Mitä tulee sotamarsalkkaan, pitäisi ainakin lähettää lähetti hänen luokseen, joka selostaisi tilanteen ja toisi meille hänen käsityksensä. Olisi kauheata, jos hän olisi eri kannalla.

TANNER: Hän tuntee jo ehdot.

KOIVISTO: Sanotaan, että rauhan tekeminen edellyttää suurempaa rohkeutta kuin sodan alkaminen ja käyminen. Kantani on vain vahvistunut. Yhdyn pääministerin ja ulkoministerin ehdotukseen.

KALLIO: Katson sovituksi, että pääministeri Ryti, ministerit Heikkinen, v. Born, Söderhjelm ja Fagerholm sekä kenraali Walden niin pian kuin mahdollista matkustavat päämajaan neuvottelemaan ylipäällikön kanssa, minkä jälkeen he aamulla palaavat Helsinkiin.

NIUKKANEN: Ei voida mennä sellaisiin rauhanehdotoihin, jotka riistävät meiltä puolustusmahdollisuudet. Silloin on parempi taistella viimeiseen mieheen.

PAASIKIVI: Niukkanen lausui saman ajatuksen kuin Salovaara. Se on kyllä kaunis. Mutta se on vain sana. Täällä kaatuu tai täältä muuttaa pois enintään ½ milj. asukasta, yli 3 miljoonaa henkeä jää bolshevisoitavaksi, kenties Siperiaan vietäväksi. Jos valloittavat maan, sijoittavat sotaväkeä ja tukikohtia tänne. Niiden karkoittaminen vaatii uuden sotaretken. En usko, että Englannilla ja Ranskalla on mahdollisuutta siihen, kun ei meillä itsellämme enää ole voimaa. Pelkään, että jos tämä hetki jää käyttämättä, ehdot tulevat vielä vaikeammat. Toivon, että neuvotteluissa saamme ehtoja parannetuiksi! Kuka ottaa edesvastuulleen, jos tapahtuu suuri läpimurto. Mutta Pietari Suuren raja on hirmuinen!

NIUKKANEN: Tuolla pohjalla on rauhanteko mahdoton.

Valtioneuvoston istunto **29. 2. 1940** klo 16.00 Suomen Pankin pommisuojaossa.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, pääministeri Ryti, ministerit Tanner, Paasikivi, Hannula, Heikkinen, Pekkala, Fagerholm, Koivisto, Kotilainen, Salovaara, v. Fieandt, Söderhjelm, v. Born ja Niukkanen.

KALLIO: Olemme kuulleet, että sotilasjohto ei voi luottaa niihin joukkoihin, jotka ovat sen käytettävissä.

RYTI: Minun on vielä lisättävä, että ammustilanne on sellainen, että eletään kädestä suuhun.

Selkäyhteydet ovat vaikeat venäläisten lentoylivoiman takia. Kuljetukset ovat melkein mahdottomat, myös yöllä, kun ilmat ovat näin kirkkaat.

NIUKKANEN: Tästä rauhasta ei tule pysyväistä. Pidämme sitä välirauhana.

RYTI: Samalla kannalla olen minäkin.

TANNER: Ei kukaan ole niin naivi, että uskoisi näin pienen joukon voivan yksin kestää loppuun saakka. Sen jälkeen kun on ilmeistä, että jäämme ilman apua, ei auta muu kuin niellä katkera pilleri.

KALLIO: Eilen useimmat jo lausuiivat mielipiteensä. Kuitenkin eräät halusivat määritellä kantansa lopullisesti vasta kuultuaan päämajan käsityksen asiasta.

V. FIEANDT: Ilmoitin kantani jo sunnuntaina. Yhdyn pääministeriin ja ulkoministeriin.

NIUKKANEN: Olen sitä mieltä, että on syytä yrittää saada aikaan rauha, kun Venäjä osoittaa siihen halua. Edellytän, että neuvottelut voidaan hoitaa siten, ettei synny Uudenkaupungin rauhaa. Vain sillä edellytyksellä olen mukana, muuten on parempi puolustautua edelleen. Edellytän, että raja vedetään Viipurin ja Jänisjärven eteläpuolitse. Hankoniemi ei enää ole niin tärkeä kuin ennen Viron liittoa. Ystävyyssopimus on mahdoton. Ei koskaan ryssän kanssa! Viha pitää yllä meidät.

TANNER: Ministeri Niukkanen on siis vastaan.

NIUKKANEN: En, mutta näillä ehdoilla rauha on mahdoton.

Tasavallan Presidentti: Mielestäni Niukkasan lausunto sisältää positiivisen toivomuksen.

v. BORN: Olen mukana sillä edellytyksellä, että ehtoja vielä voidaan jollain tavoin muuttaa, etteivät ne olisi niin mahdottomia meille. Katson velvollisuudekseni olla mukana. Se, minkä sanoin, ei ole ehto vaan toivomus.

SÖDERHJELM: Yhdyn siihen, mitä v. Born esitti. On edelleen neuvoteltava länsivaltojen kanssa avunannosta, että se olisi meillä aseena. Täytyy pelata kahdella linjalla.

SALOVAARA: Aikaisempi kantani perustui siihen, että saamme apua. Kun se nyt on pettänyt, yhdyn ministeri Söderhjelmiin.

KALLIO: Mitä vastauksen antamiseen tulee, täytyy meidän olla äärettömän varovaisia. Olen siitä tavattoman huolissani. Mutta olen myötämielinen ehdotukselle, jonka pääministeri ja ulkoministeri ovat laatineet.

PAASIKIVI: Olen taipuvainen samaan kuin ministeri Pekkala. Meidän täytyy varoa, ettei tämäkin lanka katkea, jolloin jonkin viikon päästä joudumme hyväksymään uusia vaatimuksia. Nyt täytyy välttää, että he sanovat: Ehdotusta ei hyväksytty, siis sota jatkuu. Ei saa antaa Molotoville syytä sanoa meidän hyljänneen heidän tarjouksensa.

KALLIO: En usko, että sitä tarvitsee pelätä. Eikä suinkaan ole yhdentekevää, mitä sanamuotoa käytämme. Tästäkin julkaistaan vielä valkoinen kirja, ja sanonta on kansalliselta ja psykologiselta kannalta tärkeä.

NIUKKANEN: Kysymys on niin tärkeä, että meidän pitäisi saada nähdä vastaus kirjoitettuna. Tarpeetonta siinä on ryhtyä polemiikkiin.

SÖDERHJELM: Meillä on vielä illalla uusi kokous. Siihen mennessä ehditään vastaus monista ja jakaa.

HEIKKINEN: Kannatan Niukkasen ehdotusta, että iltaan mennessä saamme ehdotuksen paperilla. Silloin sitä voi perusteellisesti käsitellä.

TANNER: Kaikki parannukset otetaan huomioon. Mutta ei saa sanoa mitään, joka vaarantaa keskustelujen alkamista. Monistaminen on liian vaarallista.

HANNULA: Aion virallisessa istunnossa merkitä eriävän kantani.

NIUKKANEN: Olisi kohtuullista saada ehdotus paperilla. Minusta on poistettava sanat: "hyväksymme sen periaatteessa".

KALLIO: Pidän asiaa niin tärkeänä, ettei ulkoministeri yksin voi ottaa sananmuotoa vastuulleen. Se on kenties käsiteltävä valtioneuvoston virallisessa istunnossa. Ainakin on sanamuodosta sovittava. Valtioneuvosto saa kuulla sen illalla.

v. BORN: Ellei ole mahdollista monistaa vastausta, eikö sitä voisi lukea niin, että jokainen merkitsisi sen paperille.

KALLIO: Kyllä riittää, jos iltaistunnossa saamme kuulla sen. Pääministerin ja ulkoministerin vastaus on hyvä, kenties pienin muutoksin.

HANNULA: Olisin kiitollinen, jos Presidentti esittäisi asian virallisessa istunnossa. Onhan kysymys kaikkein tärkeimmistä kysymyksistä.

v. BORN: Minustakin olisi parempi, jos asian voisi ottaa viralliseen istuntoon.

KALLIO: En tiedä, onko tässä vaiheessa tarpeellista. Tietysti silloin, kun lähetetään miehiä neuvottelemaan ja heille annetaan ohjeet.

KOTILAINEN: Sotamarsalkka tehosti erityisesti, että asia on hoidettava siten, ettei se leviä. Virallinen istunto on mahdoton.

PAASIKIVI: En ymmärrä, että virallinen istunto olisi tarpeen. Kaikki todistavat, että ministeri Hannula on toista mieltä, osittain myös ministeri Niukkanen.

NIUKKANEN: Jos tämä sisältää Viipurin läänin luovuttamisen Uudenkirkon rajaan saakka, en voi olla mukana.

Valtioneuvoston istunto Eduskuntatalossa **29. 2. 1940** klo 23.15.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, pääministeri Ryti sekä ministerit Tanner, Paasikivi, Niukkanen, Heikkinen, v. Born, Fagerholm, v. Fieandt, Pekkala, Salovaara, Koivisto, Söderhjelm, Hannula ja Kotilainen.

KALLIO: *Jatketaan päiväistunnossa käsitellyn asian käsittelyä, sen jälkeen kun siitä välillä on neuvoteltu eduskuntaryhmien kanssa. Pääministeri on laatinut seuraavan vastausehdotuksen:*

“Suomen hallitus, joka puolestaan myöskin toivoo vihollisuuksien lopettamista ja rauhan aikaansaamista, katsoo tässä tarkoituksessa voivansa pitää ehdotusta lähtökohtana neuvotteluille ja hyväksyy sen periaatteessa. Ehdotuksen laajakantoisuus ja sen eräitten yksityiskohtain epämääräisyys vaatii selventämistä ja rajoittamista, mutta nämä seikat voidaan selvittää suullisissa neuvotteluissa. Suomen hallitus odottaa ilmoitusta koska ja missä Neuvostoliiton hallitus ehdottaa neuvottelujen alkavan. Omasta puolestaan Suomen hallitus pitäisi Moskova sopivana kokoontumispaikkana.”

NIUKKANEN: *Sanat “hyväksyy sen periaatteessa” ovat mahdottomat. Emme voi periaatteessa hyväksyä puolustusliittoa ja Pietari Suuren rajaa. Nuo sanat on jätettävä pois tai vaihdettava toisiin.*

PEKKALA: *Nuo sanat ovat aivan ratkaisevia. Ellei niitä ole, ei vastauksella ole merkitystä.*

NIUKKANEN: *Ne ovat liian vaaralliset. Eikö voisi sanoa “ja on valmis ryhtymään rauhanneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa” taikka “valmis sen pohjalla lähtemään neuvotteluihin”.*

RYTI: *Luulen, että tuo on vähin, jolla voidaan päästä.*

PAASIKIVI: *Olisi vaarallista vielä lieventää vastausta, niin mielellään kuin sen tekisimmekin. Mutta on olemassa se vaara, että he silloin katsovat, ettemme ole suostuneet heidän ehdotukseensa.*

KOTILAINEN: *Ovatko sanat “ja rajoittamista” tarpeelliset.*

KALLIO: *Kyllä niiden täytyy olla siinä.*

HEIKKINEN: *Hyväksyn vastauksen ehdotetussa muodossa.*

NIUKKANEN: *En voi sitä sellaisenaan hyväksyä.*

Lopun alku ja loppu

Valtioneuvoston istunto **1.3. 1940** klo 11.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, pääministeri Ryti sekä ministerit Tanner, Paasikivi, Niukkanen, Heikkinen, Fagerholm, Koivisto, Hannula, v. Born, Salovaara, Pekkala, Kotilainen, v. Fieandt ja Söderhjelm.

TANNER: *Nyt ei ole saanut yön rauhaa, maailma on niin täynnä kohua. Ranskan ministeri Mangy kävi jo illalla keskellä istuntoa minua tapamassa puhuen pateettisesti, että Ranskassa ovat levottomia aikomuksistamme. Jos Suomi vain kestää muutaman viikon, niin apu on lähellä. Rauhanteko merkitsisi kapitulatonia ja Suomen silpomista.*

Ministeri Gripenberg sähköitti rauhantarjouksen johdosta, että kiireellä valmistellaan mukaantuloa. Jos neuvotteluja Venäjän kanssa jatketaan, keskeytetään valmistelut ja samalla aselähetykset ja taloudellinen tuki loppuvat. Suomi olisi silloin voimaton Venäjän uusia vaatimuksia vastustamaan. Ei siellä pidetty Ruotsin kantaa lopullisena.

Ikävä, että tämä soppa nyt on tullut yhtäaikaa. Pitäisi antaa vastaus kello 11. Näinä minuutteina meidän täytyy valita kumman valtaryhmän valitsemme. Pelottavaa, kun ei ole täyttä varmuutta toisista. Neuvostoliiton tarjous ei kenties uudistu. Länsivallat ehkä eivät pääse perille. Neuvostoliitto tietää hyvin länsivaltojen puuhut, siksi se on niin kireä vaatimuksissaan.

KOTILAINEN: Saksan intressissä on estää sodan leviäminen tännepäin. Kenties se toimii rauhan hyväksi. Taikka saksalaiset tulevat tänne aikaisemmin kuin länsivallat, ovat viikossa Ahvenanmaalla ja Turussa. Jos Saksa tulee, ei voi syntyä muuta kuin enenintään näennäinen taistelu. Olisi helpompi ottaa kanta, jos siirtyminen uudelle puolustuslinjalle olisi suoritettu ja näkisi, miten se kestää. Olemme kuin veitsenterällä.

KALLIO: Olen tyytyväinen, että asiaan on tullut tällainen vaihe. Minulla on ollut levoton yö. Sillä minkä vapaaehtoisesti luovuttaa, se on vaikea saada takaisin. On kamalaa luvata alueita, joita ei aseellisesti ole vallattu. Olin ajatellut viisaimmaksi tehdä vastatarjous ja ilmoittaa harrastavamme rauhaa ja sotilaallisuuksien lopettamista.

NIUKKANEN: Minulla on se käsitys, että jos saisimme luvattun lentoavun, se ratkaisevalla tavalla vaikuttaisi joukkojen mielialaan. Ryssä pysähtyisi Viipurin linjalle. Asiasta ei kannata sen pitempään filosofoida.

RYTI: Joudumme suureen tuntemattomaan, mutta siinähan muutenkin ollaan. Mietittyäni asiata olen tullut samalle linjalle kuin ulkoministeri.

HANNULA: Näiden positiivisten tietojen jälkeen sotaa on jatkettava.

KALLIO: Ryhdymme sitten ulkoministerin ehdottamiin toimenpiteisiin. Kysymys muodosta on tärkein. Keskustelu olisi siihen keskitettävä. Asian jouduttamiseksi pyydän, että ulkoministeri tekee ehdotuksen.

TANNER: Ehdotan näin: "Kun uusien rajojen suunta on epäselvä, pyydämme täsmällisiä määrittelyjä. Samoin pyydämme tietoa, minkä vastikkeen Suomi tulisi saamaan."

NIUKKANEN: Edelliseen sähkösanomaan olisi lisättävä, että harrastamme sotilaallisuuksien lopettamista ja rauhan solmiamista.

KALLIO: *Voidaan hyväksyä. Asian hoitamisen jätämme ulkoministerin tehtäväksi.*

Valtioneuvoston istunto **2. 3. 1940** klo 11.00 Suomen Pankin pommisuojaissa.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, pääministeri Ryti, ministerit Paasikivi, Tanner, Pekkala, v. Fieandt, Söderhjelm, v. Born, Kotilainen, Hannula, Salovaara, Niukkanen, Heikkinen, Koivisto ja Fagerholm sekä kenraali Walden.

TANNER: *Emme ole laskeneet väärin; keskustelu jatkuu periaatteellisella pohjalla. Günther ja Mme Kollontay koettavat päästä tuloksiin. Ruotsi on tukalassa asemassa. On hirveä uhka, että länsivallat pakottaisivat heidät.*

Ei ole paljoakaan lisättävää. Olen informoinut länsivaltojen tšekäläiset edustajat, jotka vallan tulistuivat, jos osoitin joitain epäilyksiä. Kun viittasin Tsekkoslovakiaan ja Puolaan, jotka jäivät apua vaille, vakuutettiin, että asia nyt on aivan toisenlainen. Mutta kumpikaan ei voinut vastata kysymykseen, miten he pääsevät tänne, ja jaksavatko radat kuljettaa ja ylläpitää niin suuria joukkoja. Ydinkysymys onkin, pääseekö apu tänne. Saksa on merkillisen hiljaa.

RYTI: *Keskustelin äsken sotamarsalkan kanssa, joka ilmoitti, että joukot nyt ovat asettuneet uudelle linjalle. Vain vähäiset vihollisjoukot ylläpitävät tuntumaa niiden kanssa.*

KALLIO: *Tilanne on paljon lohdullisempi kuin toissa iltana.*

PEKKALA: *On tyydytyksellä pantava merkille, että tilanne on siksikin tyydyttävä kuin se on. Vaikeata on tietää, mihin olisi ryhdyttävä. Omasta puolestani olisin, jos kaupungit jätettäisiin pois, valmis vakavasti harkitsemaan rauhaa. Minulla on se käsitys, ettei sotilaallinen asema ole kovin vahva. Vaarannamme kansamme kohtalon, ellemme ole varovaisia.*

KOTILAINEN: *Yhdyn ministeri Pekkalaan. Sen lisäksi on koetettava saada selville, mikä mahdollisuus meillä on omalla puolellamme hoitaa joukkojen kuljetusta. Tilanne rautateillä on heikko pommitusten takia. Vaadittaisiin ääretön määrä rautatievaunuja. Nyt jo Norjassa on lasteja, joiden kuljetus ei ole leikinasia. Ei liene kellään meistä selvillä, mitkä kuljetusmahdollisuudet ovat. Tornio on kaukana rintamalta.*

PAASIKIVI: *Pääkysymys on saada niin kunniallinen rauha kuin mahdollista. En usko länsivaltojen avun tehokkuutta. Saksa tulee väliin aikaansaaden komplikatioita.*

KALLIO: *Olemme kiitolliset tästä kokouksesta, mutta minusta tuntuu, että keskustelun jatkaminen tässä tilaisuudessa on hedelmätöntä. Emme voi tehdä mitään, ennenkun vastaus on tullut. Toivon asian kehittyneen edulliseen suuntaan.*

SÖDERHJELM: *Pyysin puheenvuoroa esittääkseni, ettei asiasta sen pitempään keskusteltaisi. Voimme hyväksyä kaiken sen, minkä pääministeri ja ulkoministeri ovat tehneet ja olemme kiitolliset saamistamme tiedoista.*

RYTI: *On erinomaisen tärkeätä, ettemme menetä länsivaltojen apua, ennen kuin sopimus on selvä. Ehdotan, että saisimme ilmoittaa Mme Kollontaylle, että olemme valmiit antamaan julkisuudessa kaiken tunnustuksen puna-armeijalle, sillä siitä he ovat arkoja.*

TANNER: *En tee mitään ehdotusta, eikä ole syytä tehdä päätöstä nyt. Mutta luulen, että tänään tai huomenna tarvitsemme uuden istunnon. Kaikkien pitäisi olla hälyytysvalmiina. Pyydän oikeutta tehdä selkoa tilanteesta ulkoasiainvaliokunnalle.*

KALLIO: *Olen alun perin ollut sitä mieltä, että sanomalehdet ovat tehneet typerästi kirjoittaessaan puna-armeijasta niin halveksuvaan sävyyn. Vihollistahan olisi kehuttava. Kaikki ovat siis hälyytysvalmiina.*

Valtioneuvoston istunto Suomen Pankin pommisuojaissa **3.3. 1940** klo 11.00.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, pääministeri Ryti, ministerit Tanner, Paasikivi, Pekkala, Niukkanen, Söderhjelm, v. Born, Kotilainen, Hannula, Koivisto, v. Fieandt, Heikkinen ja Fagerholm sekä kenraali Walden.

TANNER: *Güntherin mielestä oli huono merkki, ettei vastausta vielä ollut saapunut Moskovasta. Günther kertoi myös länsivaltojen demarshista. Hän huomautti vielä, että kun situationi mutkistuu, on Ruotsin pakko ajatella itseään ja pidättää kaikki itselleen. Kun Ruotsi on joutunut vaaravyöhykkeeseen, ei se enää voi luovuttaa muille materiaalia eikä apua, vaan sillä on oikeus ja velvollisuus valvoa omia intressejään.*

Tänään Ranskan ja Englannin ministerit olivat täällä, mikä aiheutti istunnon alkamisen lykkäämisen. Englannin ministerillä oli enemmän tietoja. Hän kertoi esimerkiksi demarshista, josta on ollut puhe. Ilmoitti, että länsivallat t.k:n 5 p:nä odottavat meiltä avunpyyntöä. Silloin he 11 p:nä kääntyvät Skandinavian maiden puoleen vaatien läpimarssoikeutta. 15 p:nä ensimmäinen joukko olisi valmis lähtemään. Perille tulisi huhtikuun 1—2 viikon aikana noin 6.000 miestä. Esitin, että pääkysymys on läpikulku. Mitä länsivallat aikovat tehdä, elleivät Ruotsi ja Norja suostu läpikulkuun. Sitä ministerit eivät voineet sanoa, mutta he luottivat painostukseen. Kysymykseeni, aikovatko tulla vastoin Skandinavian maiden suostumusta, he viittasivat painostukseen. Kun huomautin, että tämä on ydinkysymys, vastasi Magny, ettei se ole mikään kysymys, vaan strateginen asia. Äskettäin on tullut uusi ilmoitus, että Ranskan sotaneuvosto suunnittelee uusia toimenpiteitä hyväksemme. Olemme ymmärtääkseni kulkeneet nuoran loppuun saakka. Voimme antaa länsivaltojen yrittää painostusta, mutta en usko niiden ryhtyvän pakkokeinoihin. Emme voi jatkaa tällä linjalla. Meille jää palaaminen Moskovan linjalle. Sieltä ei ole saatu vastausta. Se on Molotovin taktiikan mukaista. Nähdäkseni ei nyt auta muu, kuin että annamme mennä sen vastauksen, jonka kerran jo olemme hyväksyneet.

KALLIO: Eikö voisi vielä odottaa vastausta. Ihmettelen, että Ruotsi, joka on välittäjä, painostaa meitä. Näyttää kuitenkin siltä kuin ei voisi perustaa länsivaltojen apuun, paljonko tulee, tuleeko ajoissa. Ei sitä tulisi meille todellista apua.

PEKKALA: Hieno epäily, joka minulla jo aikaisemmin oli, on osoittautunut aiheelliseksi. Saattaa olla, että nyt olemme menettäneet fataljimme.

NIUKKANEN: Minusta olisi suorastaan riskeerattua nyt ilmoittaa Moskovalle, että periaatteessa hyväksymme heidän ehtonsa. Sellainen vastaus tekisi lopun länsivaltojen avusta. Ruotsista emme saa tukea.

KOTILAINEN: Olen sitä mieltä, että koettaisimme uudelleen löytää kosketuksen Moskovaan, niin vaikeaa kun se tie onkin meidän kulkea.

HANNULA: Olen sitä mieltä, että vihdoinkin pyytäisimme apua länsivalloilta. Olisi pitänyt tehdä se jo paljon aikaisemmin. Jos menettelemme ulkoministerin esittämällä tavalla, olemme täysin yksin, Venäjän armoilla neuvottelujen aikana ja niiden jälkeen.

SÖDERHJELM: *En oikein ymmärrä ulkoministerin ajatusta. Olemme kyllä menettäneet fataljin pyytäessämme venäläisten ehtojen presiseerausta. Jos nyt vastaamme suostuvamme, ei se asiaa paranna. En näe, että meillä tänään olisi mitään fataljia. Olen menettänyt toivoni Ruotsiin. Mutta jos Ruotsin kansa saisi tietää, että sen hallitus ei vain ole itse auttamatta, vaan vieläpä estää muita auttamasta, niin se voisi aiheuttaa kauaskantoisia reaktioita. Täytyy koetta vielä kestää.*

PAASIKIVI: *Ei ole unohdettava, että länsivaltojen apu todennäköisesti —Kivimäen tietojen mukaan varmasti — merkitsisi sitä, että Saksakin olisi vastassamme. Jos Saksa alkaisi meitä pommittaa, niin se olisi toista kuin tämä nykyinen ja paralysoisi länsivaltojen avun. Niiden on täytynt ottaa tämä lukuun. Kysyn siksi itseltäni, ovatko ne tarkoittaneet tulla vai mitä.*

RYTI: *Äskeisen keskustelun jälkeen länsivaltojen edustajien kanssa minusta on aivan selvää, että heidän apunsa ei ole niin suuri, että se voisi vaikuttaa ratkaisevasti. Molemmat yhteensä lähettävät 6.000 miestä. Ei se mitään merkitse. Tämä joukko lähtee maaliskuun 15 p:nä ja on täällä huhtikuun 2—3 viikolla. Sen jälkeen lupaavat enemmän apua, mikäli rautatiet sallivat, mutta ei ennen huhtikuun loppua.*

TANNER: *Jankkaamme ja jauhamme aina samoja asioita ja uusia kysymyksiä esitetään. Torstaina täällä oltiin yksimielisiä ja illalla saatiin eduskuntapiirien suostumus. Sitten tuli väliin länsivaltojen hälinä, joka ei kuitenkaan johda mihinkään. Mistä tämä epäily nyt johtuu?*

SÖDERHJELM: *Vastaan suoraan, siitä, että huutokauppa-arvomme sen jälkeen on noussut länsivaltojen osoittaman intressin vuoksi. Kun olemme huutokaupassa, ei meidän tule itsemme alentaa huutokauppahintaamme. Mikä fatalji nyt juuri menee umpeen. Tiedän, ettei ulkoministeri halua jatkaa länsivaltojen linjalla. Mutta pyydän, että hän vielä selvittäisi heidän apunsa.*

TANNER: *On absoluuttisen selvää, että se kaatuu Ruotsin kielteiseen kantaan.*

HANNULA: *Ennen kuin ratkaisu tehdään, on uudelleen otettava yhteys eduskunnan kanssa. Ennen kuin ottaa kannan näin äärettömän vakavassa asiassa, haluan ainakin minä neuvotella oman ryhmäni kanssa. Eduskunnan täytyy tietää asia.*

PEKKALA: *Vastustan ehdottomasti uutta kääntymistä eduskuntapiirien puoleen. Ne tietävät täysin, mistä on kysymys.*

TANNER: *Oikea hetki esittää suostumus on juuri nyt, kun Ruotsi on kieltänyt läpikulun.*

PAASIKIVI: *Asiaa ei voi enää viedä eduskuntaryhmiin. Kysymyksenalaista on, oliko se silloinkaan välttämätöntä. Toivottavasti keskustelut eivät ole päässeet venäläisten tietoon.*

RYTI: *Mitä länsivaltojen apuun tulee, on se mielestäni täysin selvä. Emme voi siihen luottaen jatkaa sota. Jos ryssä siihen pakottaa, täytyy tietysti sitä yrittää.*

SÖDERHJELM: *Olen kiitollinen pääministerille, sain häneltä juuri ne tiedot, joita kaipasin.*

KALLIO: *Uusi kokous pidetään tänään kello 6.*

Valtioneuvosto **3.3. 1940** kello 18.00.

Läsnä istunnossa pöytäkirjan mukaan: Kallio [Kallio] pääministeri Ryti, ministerit Tanner, Paasikivi, Niukkanen, Heikkinen, v. Born, v. Fieandt, Kotilainen, Pekkala, Koivisto, Hannula, Fagerholm ja Söderhjelm sekä kenraali Walden.

Äänessä tässä "seenissä" (= starring in alphabetical order): KALLIO, KOTILAINEN NIUKKANEN, PAASIKIVI, PEKKALA, RYTI, SÖDERHJELM, TANNER

Tässä kohtauksessa ollaan vielä kovin kahden vaiheilla. Länsiapuasiat on tässä jätetty tietoisesti vähälle, jotta samalla asialla voitaisiin hehkutella vasta (ja onhan niitä kaiveltu ennenkin). Teknisesti Tannerin ensimmäinen repliikki avaa "tilanteen". Kotilaisen puheenvuoro tiivistää keskustelun ja vetää hihasta Saksan-kortin. Lopulta Söderhjelmin vuorosana on yhteenveto koontaa keskustelun.

KALLIO: *Olisiko ulkoministeri hyvä ja selostaisi asiain kehittymistä.*

TANNER: *Ei tänään ole paljoakaan uutta tapahtunut. Puhelin [Ruotsin] ulkoministeri Güntherin kanssa, ja kävi ilmi, ettei meidän vastaustamme ole lähetetty perille. Günther ja [Neuvostoliiton Tukholman-lähettiläs] Mme Kollontay olivat harkinneet, että se tulkittaisiin kielteiseksi, minkä johdosta neuvottelut katkeaisivat*

KALLIO: *Onpa outoa, ettei välittäjä kuule asianomaisen tahtoa.*

TANNER: *Kysyin [Güntheriltä] vielä, olivatko keskustelut hänen mielestään käynnissä vai katkenneet. Hän vastasi käynnissä. Ei Ruotsi missään tapauksessa voi suostua läpikulkuun. Länsivaltojen avun määrä ei pysy paikallaan. Eksaktia vastausta ei saa.*

PAASIKIVI: *Kantani on nyt selvä, m i k ä l i e i t u l e u u s i a t i e t o j a . Tämän ohella pyydän esittää harkittavaksi, eikö olisi syytä ryhtyä suoranaiseen diplomaattiseen demarshiin Saksassa.*

[Berliinin-lähettiläs] Vuorimaa saisi heti mennä [valtakunnanulkoministeri] Ribbentropin puheille .

RYTI: *Olen välillä keskustellut sotamarsalkan kanssa, jolla oli eräitä ajatuksia — ei ehdotuksia. . Ruotsi on nykyoloissa jäävi välittäjäksi, koska sen pääintressinä on säilyttää oma nahka. Siksi on pyrittävä saamaan siihen joku toinen. Sotamarsalkka puolestaan oli ajatellut Amerikan Yhdysvaltoja. Edelleen että olisi syytä, Skandinavian maiden pakottamiseksi auttamaan meitä, puhua venäläisten kanssa alueluovutusten vaihtamisesta siten, että he saisivat alueita Pohjois-Suomesta tai Ahvenanmaan. Viimeinen ajatus ei minua miellytä.*

NIUKKANEN: *Hangon edellä tarjoaisin Ahvenanmaan.*

PAASIKIVI: *Mitä tulee sotamarsalkan ajatukseen, että pyytäisimme Yhdysvallat välittäjäksi, ei siitä tule muuta kuin pitkä villitys. Olemmehan aikaisemmin koettaneet. Ja ennen kuin se saadaan käyntiin, kuluu taas kuinka paljon aikaa hyvänsä. Eihän sieltä mitään valmista tule. Yhdysvaltain lähettiläs Moskovassa on poliittisesti analfabeetti. Hän on eräänä syynä siihen, ettemme uskoneet Venäjän aikovan hyökätä.*

PEKKALA: *Kaikki on nyt tehtävä pian. Tiedot rintamalta tekevät huolestuneeksi. Voi tapahtua katastrooffi milloin hyvänsä. Silloin venäläiset esittävät uusia vaatimuksia, niin kuin ilmoittivat.*

TANNER: *En ymmärrä ehdotusta, että nyt kääntyisimme Saksan puoleen. Senhän teimme ensimmäiseksi joulukuun puolivälissä. Kaksi kertaa Suomi on yrittänyt, mutta ehdotustamme ei ole otettu huomioon. Näyttäisi siltä, ettei Moskova halua päästää Saksaa toimimaan. Sitä paitsi tuollainen kaksinpeli on vastenmielistä, jos neuvottelemme avusta länsivaltojen kanssa ja samalla puhumme rauhasta Saksan kanssa.*

NIUKKANEN: *Eikö voisi tarjota Ahvenanmaata palkaksi Saksalle, jos se järjestää meille edullisen rauhan. Se olisi kosta länsivalloille ja Ruotsille niiden vähäisen avun johdosta.*

KOTILAINEN: *Minusta asia on siinä vaiheessa, ettei pidä esittää monta uutta ohjelmaa, ne vain sekottavat. Länsivaltojen avun tiedämme. Sillä ei ole käytännöllisesti merkitystä. Ei asia enää kysymällä parane. [Saksan] taholta on vielä huomautettu, että tulee vielä aika, jolloin Saksan ja Venäjän suhde on toinen kuin nyt. Rauhaan meidän täytyy pyrkiä, ja sen tulee tapahtua Ruotsin ulkoministerin kautta. Ruotsi on meille lähin maa, jonka kassa meillä on yhteisiä intressejä huolimatta siitä, että sen erikoisedut ovat kysymyksessä.*

TANNER: *Keskustelu tekee sen vaikutuksen, kuin jotkut tahtoisivat sotkea asiaa. Asia riippuu yksinkertaisesti siitä, mihin ehtoihin tyydymme. Mutta kaikki kauhistuvat niitä, eivätkä uskalla katsoa niitä silmiin. Täytyy olla selvillä siitä, että ellei väliajatus kaupunkien jättämisestä pois johda tulokseen, niin meidän on ilmoitettava hyväksyvämmme ehdot.*

RYTI: *Mitä tulee Yhdysvaltojen välityksen pyytämiseen, niin asia on vireillä. Olemme kääntyneet niiden puoleen ja he ovat ilmoittaneet, ettei ajankohta ole sopiva, mutta että he seuraavat asiain kulkua ja ryhtyvät toimenpiteisiin, kun siihen ilmenee mahdollisuuksia. Emme voi yhtäaikaan kosia kaikkia linjoja. Käytämme edelleen Ruotsin linjaa. Mitä tulee Ahvenanmaan tarjoamiseen [Saksalle], ei se hyödyttäisi meitä. Saksan ja Venäjän sopimuksessa kuuluu olevan klausuli, että jos Venäjä menee pitemmälle Suomessa kuin rajojen järjestelyyn, niin Saksa saa kompensatiota Länsi-Suomesta ja Ahvenanmaasta. Emme paranna asemaamme tuottamalla Ruotsille vaikeuksia, vaikka se pyrkiikin pelastamaan nahkansa meidän kustannuksellamme. Täällä on esitetty ehdotuksia, jotka myöhemmin olisivat meille vaaralliset. Täytyy ottaa huomioon, että Ruotsi on se naapuri, jolta meillä on paras tuki, ja että meidän vastakin tulee olla hyvissä väleissä sen kanssa. Henkilökohtaisesti olen rauhan linjalla ja valmis melkoiisiin uhrauksiin. Mutta meidän täytyy säilyttää valttimme: yksi ehdotus kerrallaan, ei uusia ristiriitaisia.*

PAASIKIVI: *Mitä tulee ehdotukseen, että kääntyisimme Saksan puoleen, ei se minusta ole vaarallinen. Kenties se on laiminlyönti, ettei sitä aikaisemmin ole tehty voimakkaammassa muodossa. Saksan intressissä on, että sota loppuu. Länsivalloille olemme vain välikappale heidän sotapolitiikassaan. Saksalla on siis yhteiset intressit meidän kanssamme. Se on sitä paitsi suurvalloista lähinnä meitä.*

Maantieteelle ei voi mitään. Jos päätämme lähteä rauhanlinjalle, on meidän koetettava saada Saksan kannatus. Pysyn edelleen ehdotuksessani.

SÖDERHJELM: Pääministerin lausunto sisälsi täydellisen ohjelman lähituntien tehtävistä. On tarpeetonta jatkaa keskustelua. Emme voi tehdä enempää emmekä vähempää.

5. 3. 1940 klo 10.00 Suomen Pankssa.

Äänessä tässä "seenissä": v. Born, Fagerholm, v. Fienandt, Hannula, Heikkinen, Kallio, Koivisto, Kotilainen, Niukkanen, Paasikivi, Pekkala, Ryti, Salovaara, Söderhjelm ja Tanner sekä Walden

Tässä kohtauksessa tapahtuu selvä siirtymä rauhan kannalle, vaikka matkaa sinne on vielä. Presidentin avaus kuuluu asiaan, mutta Tannerin ensimmäinen repliikki täsmentää "tilanteen". Walden naulaa asemaa entistä kireämmäksi. Pekkala käyttää käännetytyspuheenvuoron (ja lanseeraa osuvan oppisanan, fataljien ryyppäämisen). Niukkanen yrittää vielä, mutta kannatus menee Tannerille. Presidentin yhteenveto päättää luontevasti kohtauksen.

KALLIO: Ehkä ulkoministeri on hyvä ja tekee meille selkoa asioiden uusimmasta vaiheesta.

TANNER: Ei ole paljoakaan sanottavaa. Eilinen päivä oli hiljainen. Aamulla ilmoitettiin Daladier'n kääntyneen suoraan Ruotsin kuninkaan puoleen tiedustellen läpikulkuoikeutta. Kuningas oli vastannut toivovansa, ettei Ranska vaaranna Ruotsin asemaa. Soitin ulkoministeri Güntherille. Moskovan vastausta ei vielä kuulunut, mutta hän odotti sitä joka hetki. Pelkäsi, ettei se ole hyvä. Esitin kysymyksen kääntymisestä Saksan puoleen. Hän ilmoitti heidän tunnustelleen asiaa, mutta että Saksa ei ollut halukas, koska Moskova oli sitä vastaan.

RYTI: Minulla oli pitkä keskustelu eversti Ganevalin kanssa, mutta pyydän, että kenraali Walden tekee siitä selkoa, koska hän sotilasasiantuntijana kenties sai tarkemman käsityksen asiasta. Samalla hän voinee esittää tietoja päämajasta.

WALDEN: Koetin merkitä keskustelun pääkohdat paperille. Eversti Ganeval ilmoitti, että jos Suomi jakaa taisteluaan, ovat länsivaltojen ensimmäiset joukot valmiit lähtemään viikon päästä Englannista, Ranskan joukot siis melkein heti Englannin kautta. Jos teemme vetoamuksen, länsivallat katsovat rintamaamme osaksi heidän suuresta rintamastaan. Kuljetukset suoritetaan kolmen Norjalaisen sataman kautta.

Gamelinin määräyksestä saapuu 50 englantilaista ja 12 ranskalaista pommikonetta näinä päivinä suoraan tänne. Enempää ei voi meidän kenttien takia lähettää. Englanti ja Ranska suunnittelevat myös merioperatiota Petsamossa. Sodasta tulee totalitääriäinen Ranskan ja Englannin puolelta. Joukot tulevat täysin pukimin ja aseineen, mutta vapaaehtoisten nimellä. Joukot ovat Suomessa huhtikuun 10—15 p:nä. Englanti ja Ranska laskevat Venäjän viholliseksi, heti kun joukot ovat lähteneet liikkeelle, mutta sodanjulistusta ne eivät anna.

Mitä päämajaan tulee, on sotamarsalkka sairaana, kuumetta ja väsymystä, mutta tuli kuitenkin puhelimeen. Sotamarsalkka sanoi lyhyesti: Jokainen ymmärtää Viipurin lahden merkityksen sekä myös rannikon merkityksen, joka on vielä suurempi. Meidän on pakko olla valmistuneita epämiellyttäviin yllätyksiin. . Länsivaltojen apujoukoista hän sanoi apriori, etteivät riitä eikä aika liioin riitä.

TANNER: Asema on huolestuttava. Tilanne rintamalla on kriittinen ja koko linja uhattuna. Viholliset voivat puhkaista sen vaikka mistä. Asia on kiireellinen. Teimme virheen, kun emme viime perjantaina lähettäneet vastaustamme. Nyt on annettu ymmärtää, että aika on mennyt umpeen. Siitä huolimatta ehdotan, että ilmoittaisimme hyväksyvämmehidän ehdotuksensa. Ehdotan siis, että heti annamme Erkolle tehtäväksi mennä ulkoministeri Güntherin luo jättämään sen ilmoituksen, joka meillä viime perjantaina oli valmiina. Hänen olisi ilmoitettava Güntherille, että olemme ratkaisun edessä ja pyydettävä vastausta vielä tänään.

Jos Moskovasta tulee kielto, ei auta muu kuin vedota länsivaltoihin. Se on heikko tuki, sillä voimme olla Pohjanmaalla, ennen kuin se ehtii tänne. Vetoamus on joka tapauksessa tehtävä. Turhaa heidän on syyttää meitä viivyttämisestä, sillä itsehän he ovat määränneet tämän päivän.

HANNULA: Ehdotan, että hyväksymme länsivaltojen avuntarjouksen.

RYTI: Voin yhtyä ulkoministerin ehdotukseen. Esitän kuitenkin, että siihen lisätään lause aselevon aikaansaamisesta. Muuten he jatkavat sota, emmekä tiedä, mihin joudumme. Ei venäläisiin koskaan voi luottaa.

TANNER: Olen ajatellut samaa.

*PEKKALA: Yhdyn ulkoministeriin. Ihmettelen, että täällä vielä on niitä, jotka kuvittelevat voivamme suoriutua. Lopputuloksesta ei ole pienintäkään epäselvyyttä. **Taas olemme ryypänneet fataljit.** . Ellei nyt hyväksytävä vastausta, täytyy ainakin minun omalta osaltani harkita vetäytymistä syrjään.*

NIUKKANEN: *Haluan tiedustella ulkoministeriltä, tekeekö Venäjä rauhan ja millä ehdoilla.*

TANNER: *Kieltäydyn vastaamasta.*

NIUKKANEN: *Venäjää täytyy aina epäillä. Ehdotus oli vain koepallo. Ilmoitettuja ehtoja voi hyväksyä vain, jos armeija on lyöty. Meidän täytyy taistella. Länsivaltojen apua on pyydetävä siinäkin tapauksessa, että ryhtyisimme keskustelemaan rauhasta.*

PAASIKIVI: *Minäkin kannatan ulkoministerin ehdotusta ja aselepopyyntöä.*

FAGERHOLM + KOIVISTO + KOTILAINEN + HEIKKINEN + SALOVAARA + v. FIEANDT: *Kannatan!*

v. BORN: *Olemme saaneet selvyuden länsivaltojen avusta. Kun sotilasjohto sanoo, ettei se ole riittävä ja ettei aika riitä, katson, etten voi olla yhtymättä ulkoministerin kantaan. Meidän on pakko mennä siihen, jossa perjantaina olimme.*

NIUKKANEN: *Katson venäläisten tarjouksen olevan siksi epämääräisen, että sen hyväksyminen merkitsee samaa kuin antautuminen Venäjän armeijalle. Olen pannut merkille, että osa eduskuntapiireistä ja hallituksen jäsenistä kuitenkin koettaa päästä rauhaan tältä pohjalta ja koska yksimielisyyden säilyttäminen on kansamme pelastumisen välttämätön edellytys, en voi vastustaa. Mutta ellei ulkoministeri tänään saa Moskovasta vastausta, joka antaa määrätyn selvyuden ehdoista, ei ole uudestaan ryypättävä fataljeja, vaan vedottava länsivaltojen apuun. Muuten jääme yksin. Olisin valmis nyt jo pyytämään länsivaltojen apua ja katsomaan, mitä se vaikuttaa Moskovassa. Mutta en vastusta, jos halutaan toimia toisin päin. Emme voi hyväksyä minkälaisia rauhanehtoja hyvänsä.*

KALLIO: *Kaikki valtioneuvoston jäsenet ovat nyt käyttäneet puheenvuoroja. Kaikki paitsi ministeri Hannula ovat sitä mieltä, että on yritettävä rauhanlinjalla sekä ellei se vie perille, esitettävä avunanomus länsivalloille, joita on pyydetävä valmistuksia jatkamaan. Minun täytyy yhtyä tähän, mutta valitan syvästi, ettei viime perjantain kyselyä toimitettu perille Moskovaan.*

Valtioneuvosto Suomen Pankissa **6.3. 1940 klo 11.00.**

Äänessä tässä "seenissä" (= starring in alphabetical order): *HANNULA, HEIKKINEN, KALLIO, KOTILAINEN NIUKKANEN, PAASIKIVI, PEKKALA, RYTI, SALOVAARA, SÖDERHJELM, TANNER*

Tässä kohtauksessa melkein jo mennään Moskovaan. Tanner avaa Moskovasta saadulla vastauksella. Hannula panee hanttiin. Kallio ja Niukkanen vähän komppaavat opetusministeriä. Muut miettivät, keitä lähetettäisiin itsestään selvän Paasikiven lisäksi. Ryti mukaan menosta nousee keskeinen kysymys, jonka Kotilaisen kysyvä ja sitä seuraava Heikkisen haastava repliikki laukaisee.

TANNER: *Olemme joutuneet tärkeään ratkaisuvaiheeseen. [Ruotsin lähettiläs] Assarsson ilmoittanut, että hän illalla kello 22 oli ollut **Molotov**in luona. Tämä sanoi ehdottomasti pitävänsä kiinni molemmista kaupungeista. Molotov ilmoitti myös, että armeija vaati oikeutta saada jatkaa sotaa ja etenemistä. Jos sotaa jatketaan, tulevat ehdot kovemmiksi. Hän puhui myös siitä, että kenties sittenkin olisi parempi neuvotella Kuusisen hallituksen kanssa.*

Tänään kello 8.45 tuli [Molotovin] lopullinen vastaus: "Ottaen huomioon, että Suomen hallitus hyväksyy ehdot, on Neuvostoliiton hallitus valmis alkamaan neuvottelut vihollisuuksien lopettamiseksi ja rauhan aikaansaamiseksi." Neuvottelupaikaksi ehdotettiin Moskovaa. Assarsson oli vielä kysynyt, miksi ei suostuttu aselepoon, ja saanut vastaukseksi, että rintama oli niin epämääräinen ja että he epäilivät suomalaisia.

Olin alussa sekaisin. En osannut asettua tilanteeseen. Mutta nyt, parin tunnin jälkeen, olen tullut siihen, ettemme menetä mitään, jos nyt lähetämme valtuuskunnan Moskovaan. Länsivaltojen tie on yhtä vaarallinen kuin ennenkin. Meitä voi sillä odottaa Puolan kohtalo. Kansa menehtyy, eikä noususta ole tietoa. Uskallan jo tässä vaiheessa tehdä ehdotuksen, että valtuuskunta heti, mikäli mahdollista vielä tänään, lähetetään Moskovaan.

KALLIO: *Eikö ulkoministeri pidä todennäköisenä, että jatkuvasti saamme aseita länsivalloilta.*

TANNER: *On varmaa, ettei tule aseita, ennen kuin olemme määränneet kantamme.*

PEKKALA: *Lyhyesti ilmoitan yhtyvänä ulkoministerin mielipiteeseen.*

NIUKKANEN: *Jos luullaan, että tästä voidaan saada hyväksyttävä sopimus, olen siinä mukana. Luulen, että lopulta päädyimme pyytämään länsivaltojen apua. Heidän avuntarjouksensa on parantanut tilannetta. Se*

on valtti, joka voi tehotta ryssiin. Olen edelleen sitä mieltä, että rajan pitäisi kulkea Viipurin etelä- ja Sortavalan itäpuolelta.

RYTI: [Lähettiläs] **Wreker** ilmoitti Englannin hallituksen hyvin ymmärtävän Suomen hallituksen kannan eikä asettavan esteitä rauhanpyrkimyksille. Tässä esitettiin siis toinen kanta kuin **Gripenbergin** sähkösanomassa. Asiasta olisi hankittava varma tieto. En vastusta ehdotusta, että valtuuskunta nopeasti lähetettäisiin Moskovaan. Jos se lähetetään lentoteitse, voi se huomenna olla perillä. Siellä se nopeasti voi päästä perille mahdollisuuksista saavuttaa hyväksyttävät ehdot, niin että emme menetä fataljia länsivaltojen avunpyyntöön nähden. Voin siis yhtyä ulkoministerin kantaan.

HANNULA: *En voi millään hyväksyä venäläisten tarjousta neuvottelujen pohjaksi. Edellytän, että heti pyydämme länsivaltojen apua.*

PAASIKIVI: Tietysti neuvotteluissa tulee esille monta uutta kysymystä, joiden nojalla voi neuvottelut katkaista, jos niin halutaan. Vaikeata sanoa, mitä neuvotteluissa voimme saavuttaa. **Stalinhan** voi tehdä kauniin shestin. Sehän olisi hyvä. Emme nyt voi tehdä muuta kuin hyväksyä ministeri Tannerin ehdotuksen.

NIUKKANEN: *Viipuri on Saimaan kanavan suussa ja hallitsee koko Itä-Suomen pääväylää. Viipurin luovuttaminen ei sellaisenaan tule kysymykseen, mutta saattaahan ajatella eri asteita. Sortavalan kaupunki ei myöskään voi olla niin tärkeä tavoite. Edellytän siis, että saadaan rajaviiva, joka kulkee Viipurin eteläpuolella ja Sortavalan itäpuolella.*

SÖDERHJELM: *Eikö keskustelu näistä asioista ole turha, päätöshän tehtiin jo eilen. Nyt olisi valittava miehet, että ne ehtivät kerätä aineksia ja valmistua matkaan.*

KALLIO: *Ministeri Paasikiven ja ulkoministerin lausuntojen johdosta haluan huomauttaa, etten ole käsittänyt asiaa siten, että **Pietari Suuren** raja ilman muuta olisi lyöty kiinni. Ehdothan ovat lähtökohta neuvotteluille, emmekä ole velvollisia suostumaan kaikkeen. Minusta on siivotonta, että suurvalta pieneltä valtiolta vaatii alueita, joita se ei vielä ole pystynyt valloittamaan.*

TANNER: *Kun asia on selvä, on valtuuskunta heti lähetettävä. Hyvä, jos pääsee illalla lähtemään. Miesten valinta on tärkeintä. Luonnollista on, että ministeri Paasikivi on mukana, hänhän on suosiossa siellä.*

Olisikohan **Kivimäki** sopiva toiseksi? Hänellä on huomattava asema yhteiskunnassa ja on mies, johon täällä kotona uskotaan. Sitten olisi lähetettävä joku vasemmistosta. Kenties professori **Voionmaa**? Mutta luovun, jos joku esittää sopivamman.

KOTILAINEN: Heitän esiin kysymyksen, onko mahdollista ajatella pääministerin lähettämistä.

HEIKKINEN: Pääministeri mainitsi äsken mielellään kerran olevansa vastakkain Stalinin kanssa.

PEKKALA: Pääministerin mukanaolo olisi erittäin toivottavaa, varsinkin huomioon ottaen venäläisten mentaliteetin.

KALLIO: Luulen samaa. Silloin hänen pääministerinä pitäisi olla puheenjohtajana. Ei suinkaan ministeri Paasikivi siitä loukkaannu.

SÖDERHJELM: Minusta olisi tavaton riski päästää pääministeri sinne. Ei tiedä, mitä ryssät tekevät. Eivät kenties päästä häntä takaisin, kun hän haluaa palata. Täällä voi tulla vaikeita asioita.

NIUKKANEN: En tässä tilanteessa lähetettäisi pääministeriä Moskovaan. Se olisi liian korkeaa peliä. Emme ole vielä Moskovan armoilla, armeija on valmis jatkamaan taistelua. En kannata pääministerin lähettämistä Moskovaan.

TANNER: Minulla on sama vaikutelma kuin ministeri Niukkasella. Pääministeri tarvitaan kipeämmin kotona.

SÖDERHJELM: Olen sitä mieltä, että pääministeriä kipeästi tarvitaan kotona. Kannatan Paasikiveä ja Kivimäkeä, Eikö olisi lähetettävä joku sotilashenkilö?

KALLIO: Mitä pääministerin ehdokkuuteen tulee, on siitä tarpeetonta keskustella. Olemme yksimielisiä siitä, että hän on välttämätön sekä siellä että täällä. Ehdokkuutensa voi hän itse ratkaista. Neuvotteluja on käytävä moneen suuntaan, eikä Moskovasta saa hyviä yhteyksiä. Monet langat on hoidettava täällä, jos Moskovassa epäonnistumme.

SALOVAARA: *Olisi hyvin mieluista nähdä pääministeri valtuuskunnassa, mutta painavat syyt puhuvat sitä vastaan. Voionmaa ei koskaan ole ollut huonoissa väleissä Venäjän kanssa, mutta minä olen punainen vaate ryssille.*

RYTI: *Paasikivi on itsestään selvä. Hän voi heti ryhtyä keräämään aineksia. Muista edustajista en vielä ole selvillä. Kenties voimme pitää uuden kokouksen kello 3.*

KALLIO: *Paasikivestä on siis yksimielisesti sovittu.*

KOTILAINEN: *Jonkun päämajan edustajan pitäisi olla mukana. Asia on tällä välin selvitetävää.*

PAASIKIVI: *Kenraali Walden olisi hyvä, jos hän voisi tulla mukaan.*

Valtioneuvoston jatkokokous 6.3. 1940 klo 15.00.

PAASIKIVI: *Olen tällä välin tuuminut asiaa ja ehdottaisin ja pyytäisin, että pääministeri Ryti lähtisi mukaan Moskovaan. Siellä on hoidettava raskas asia, joka vaikuttaa pitkäksi ajaksi kansamme kohtaloihin. Hänen läsnäolonsa olisi myös sisäpoliittisesti tärkeä. Monet tulevat pettymään, jos rauha tehdään. Olisi tärkeätä, että hän olisi mukana, enkä vain minä, jonka tiedetään harrastavan rauhan aikaansaantia vaikka uhrauksin. Pääministeri nauttii täällä luottamusta ja hänen mukanaolonsa tekisi ryssiin vaikutusta, kun he näkisivät, että asia otetaan vakavasti meidänkin puoleltamme. Valitan, ellei kenraali Walden voi tulla mukaan, hän olisi monessa suhteessa hyvä voima. Mutta jos sotamarsalkka panee jyrkästi vastaan, ei sille voi mitään.*

RYTI: *Olen miettinyt asiaa, minusta olisi ehdottomasti viisainta, etten lähtisi. Mutta olen kyllä valmis lähtemään mihin hyvänsä, jos isänmaan etu sitä vaatii. Sotamarsalkka oli tosin epäilevällä kannalla. Hän ehdotti [valtuuskuntaan] ministeri Gripenbergiä Lontoosta. Mutta se viivyttäisi lähtöä vuorokaudella, eikä meillä ole aikaa hukata.*

KALLIO: *Varsinaisia ohjeita ei valtuuskunnalle tällä kertaa voi antaa. Olen luvannut, etten pakota pääministeriä lähtemään mukaan. Hän saa itse vapaasti päättää.*

TANNER: *Ei, ohjeita ei voi antaa, vaan laajat valtuudet.*

KALLIO: *Onnellista olisi, ellei tarvitsisi luovuttaa muuta kuin alueita, jotka he jo ovat valloittaneet. Ohjeita emme voi antaa. Valtuuskunnan täytyy kuunnella ja koettaa tinkiä.*

NIUKKANEN: *Antaisin ohjeeksi sen, ettei saa luovuttaa muuta kuin sen, jonka ryssät ovat pystyneet valloittamaan. Viittaaan vielä Viipurin merkitykseen koko Itä-Suomelle, sen valtavyöhykkeen vallitsijana.*

TANNER: *Uudistan ehdotukseni, että pääministeri lähtee mukaan ja on siellä, kunnes pääkohdat on lyöty kiinni. Sitten hän palaa järjestämään sopimuksen hyväksytyksisaantia täällä.*

Ryti: *Luulen, että minusta on enemmän hyötyä täällä, mutta täytyy suostua.*

KALLIO: *Valtuuskuntaan kuuluvat siis pääministeri Ryti puheenjohtajana, ministeri Paasikivi varapuheenjohtajana sekä professori Voionmaa ja kenraali Walden. Valtuuskuntaa voidaan myöhemmin täydentää tarpeen mukaan.*

Valtioneuvosto **8. 3. 1940** pidettiin välittömästi **kello 17.00** alkaneen istunnon jälkeen. Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, v.a. pääministeri Tanner sekä ministerit Niukkanen, Heikkinen, Hannula, Pekkala, Koivisto, v. Born, Salovaara, v. Fieandt, Kotilainen, Fagerholm ja Söderhjelm.

TANNER: *Viime puoliyön aikaan tuli tieto valtuuskunnan onnellisesta saapumisesta perille. Tänään aamulla tuli tieto, että he illalla olivat käyneet kansankomissaari Molotovin luona tervehdyskäynnillä sekä että ensimmäinen istunto lienee tänään kello 4. Siitä saamme tietoja huomenna.*

SÖDERHJELM: *Esittäisin, että kun tulee tietoja, ne heti annettaisiin meille, jotta ehtisimme miettiä pari tuntia ennen päätöksen tekoa.*

NIUKKANEN: *Minulla on se käsitys, että ryssä ei nopeasti pääse Viipuriin.*

KALLIO: *Nykyinen linja olisi hyvä, jos olisi kesä, mutta nyt...*

Valtioneuvosto **9. 3. 1940** klo 17.00. Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, v.a. pääministeri Tanner sekä ministerit Niukkanen, Pekkala, Heikkinen, Koivisto, v. Born, Hannula, v. Fieandt, Fagerholm, Kotilainen ja Söderhjelm.

KALLIO: *Ehkä ulkoministeri olisi hyvä ja tekisi selkoa asiain kehityksestä.*

TANNER: *Tänään on ollut jännittävää odotusta. Eilen illalla kello 19 oli ensimmäinen neuvottelutilaisuus. Kello 4:n aikaan päivällä saapui kaksi sähkettä, jotka olivat peräti murheelliset. Edellisessä ilmoitetaan, että ensimmäisessä neuvottelussa olivat saapuvilla, Molotov, Shdanov ja kenraali Vasiljev, mutta ei Stalin. Molotov esitti jyrkässä muodossa Venäjän vaatimukset, nimittäin 1. Hangon niemi inclusive Lappohjan satama sekä ympärillä olevat saaret, 2. Koko alue eteläpuolella linjaa alkaen Virolahden kirkon ja Paation välistä Vainikkala, Nuijamaa, Enso, Koitsanlahti, Uukuniemi, Värtsilä, Korpiselkä Salmijärven rajan mutkassa, 3. Muurmannin radan läheisyyden vuoksi itäosa Kuusamo ja Sallaa eteläpuolella linjaa Virmajoen rajanmutka, Joukamajärvi, Paanajärven länsipää Sallan kirkon länsipuolella kääntyen koilliseen yhtyen rajaon Nuortetunturin kaakkoispuolella, 4. Kalastajasaaren molemmat niemet, mutta palauttavat muun Petsamon.*

Toisessa sähkeessä ilmoitetaan: Neuvostoliiton edustajina olivat kokouksessa Molotov ja Shdanov. Molemmat esiintyivät syyttävästi ja jyrkästi. He ilmoittivat edellä olevan minimivaatimukseksi. Keskustelumme heidän kanssaan kesti kolmatta tuntia. Heidän edustajansa eivät ottaneet huomioon esittämiämme vastaväitteitä. Suomenlahden sopimusta ei mainittu. Neuvostoliitto ei tahdo sekaantua meidän maamme sisä- eikä ulkopolitiikkaan. Me annoimme lupauksen, että harkitsemme ja että annamme vastauksen ensi kokouksessa.

Näyttää pahalta

Mitä tulee ylipäällikön ajatukseen, epäilen suuresti sellaista kaksoispeliä. Se voisi johtaa keskustelujen katkeamiseen tai ikävyyksiin, jos rauha syntyisi.

KOTILAINEN: *Ennen kuin päätös tehdään, haluaisin, vaikka olenkin nuorin joukossa, esittää eräitä tosiasioita, jotta kaikki olisivat niistä tietoisia. Jos päätämme jatkaa sotaa, niin huomautan, että sodankäyntimme kokonaan riippuu Ruotsin toimittamasta materiaalista. Meillä on kenties 3—4 viikon*

ajaksi, mutta sitten alkaa olla puute. Sotatarviketeollisuuden raaka-aineiden saanti on niinkään tuonnista riippuva. Aikaisemmin kaikki tilattiin Saksasta, joka ei sitten niitä toimittanutkaan. Sitten Ruotsi otti toimittaakseen tarpeemme, mutta se on sujunut kovin hitaasti, koska he ovat niin muodollisia. Nalleista lähtien olemme kokonaan riippuvaiset siitä, voidaanko Ruotsista saada. Niiden saanti on koko ajan ollut niin tiukalla, että on täytynyt lentokoneellakin tuoda.

Jos päätetään jatkaa sotaa, merkitsee se rintaman taantumista. Osa sotatarveteollisuutta on muutettava, ja se merkitsee tuotannon pienenemistä. Kun vihollisella on ylivalta ilmassa, ovat kuljetusvaikeudet myös omassa maassa äärettömän suuret. Vaunujen saanti alkaa olla ylivoimaisen vaikeata. Väärin olisi, ellei tähän kiinnitetäisi huomiota, jos ajattelemme sodan jatkamista. Vielä on muistettava räjähdysainekysymys, jossa paitsi ruutiin nähden olemme riippuvaiset muualta tulevista leveransseista.

KALLIO: *Ei kukaan ole nyt pyytännyt puheenvuoroa. Ulkoministeri mainitsi, ettei olisi viisasta nyt tehdä päätöstä. Ei tiedetä, mitä valtuuskunta on tehnyt. Minusta asia on hirvittävän tärkeä, niin että meidän tulisi olla hälytysvalmiina tänä iltana. Olen aivan tyrmistynyt vaatimusten edessä. Luulin sentään niiden olevan inhimillisempiä.*

PEKKALA: *Minusta olisi parasta nukkua tämän päälle. Ensi vaikutelma on kauhea.*

HANNULA: *Esitetyt ehdot ovat sellaiset, etten näe mitään mahdollisuutta rauhaan. Olisi heti pyydettävä länsivaltojen apua, sillä jokainen päivä lykkää avunsaannin.*

KALLIO: *Emme jaksa hoitaa näin raskasta rauhaa. Se repii kansan. Mutta länsivaltoihin vetoaminen on askel tuntemattomaan. Odotetaan lisätietoja, ennen kun päätetään kääntyäkö länsivaltojen puoleen.*

SÖDERHJELM: *Minusta olisi hyvä, että ainakin pääministeri tulisi kotiin. Meidän on vaikeata sanoa mitään varmaa ilman häntä ja hänen ilman meitä. Emme voi ratkaista asiaa ilman Rytä.*

KALLIO: *Ulkoministeri voisi pyytää pääministeriä palaamaan kotiin.*

KOTILAINEN: *Ennen kuin jatkamme, meidän on kuultava sotamarsalkkaa. On muistettava, että vasen sivusta on jäänyt kovasti taakse, mikä saattaa aiheuttaa vakavan onnettomuuden.*

TANNER: *Länsivaltojen apu tuntuu houkuttelevalta, mutta pelkään, että se kaatuu kuljetuskysymykseen. Sitä paitsi loppuu elämä rintaman takana miesten puutteessa. Muutaman viikon päästä olemme kuivilla. On pakko katsoa totuutta suoraan silmiin. Armeijassa voi tapahtua katastroofi. Nyt on viimeinen hetki, jolloin voimme neuvotella. Jos lykkäämme ratkaisun, on tulos vielä murskaavampi.*

NIUKKANEN: *Tunnen suurin piirtein sotatilanteen. Olen selvillä siitä, että taistelun jatkaminen tietää siirtymistä Saimaan vesistölinjalle. Ainoa, joka voisi pysäyttää vihollisen, on kelirikko. Saimaan linjalle se joka tapauksessa pysähtyy, ja sitten ehtii länsivaltojen apujoukko tänne. Sodan jatkaminen merkitsee raskaita lisäuhrauksia. Kaikkialla täytyy huopua mukavuuksista, joita meillä vielä on. Kaupungit voivat mennä raunioiksi, väestön täytyy siirtyä maaseudulle. Mutta jos sovinnolla luovutetaan alue, jota ei vielä ole valloitettu, niin se menetetään. Jos se taistellen menetetään, voidaan se rauhassa saada takaisin.*

PEKKALA: *En ole vakuutettu siitä, että todella saamme nuo luvutat 50.000 miestä. Eikä sekään riittäisi ratkaisun aikaansaamiseksi. Ryssä voi aina heittää tänne suurempia joukkoja, niin kauan kun se ei ole kiinni muualla.*

KOTILAINEN: *Kun keskustelu on kääntynyt pääasiaan, haluan minäkin esittää ajatukseni. Suomen kansalle on tärkeintä, ettei maata kokonaan valloiteta. On välttämätöntä, että armeija säilyy lyömättömänä ja aseissa. Ellemme alistu, olen täysin vakuutettu, että tapahtuu onnettomuus. Ja sen jälkeen emme jaksaisi nousta. On epätietoista, pystymmekö siihen nytkään, mutta siitä on toivoa. Mitä länsivaltoihin tulee, olen vakuutettu siitä, että vaikka niiden koko apujoukko olisi täällä kolmessa viikossa, se ei voisi auttaa meitä. 15.000 miestä ei merkitse yhtään mitään. Ennen kolmea viikkoa loppuvat meiltä ammuks.*

PEKKALA: *Rahallinen asema on, niin kuin kaikki tietävät, sellainen, ettei se kovin pitkälle kestä.*

NIUKKANEN: *Eivätkö länsivallat ole luvanneet pitää huolta finansseistamme?*

TANNER: *Eivät.*

TANNER: *Kaiken varalta pidetään kokous kello 22.*

Valtioneuvosto **9.3. 1940** kello 22.00.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, v.a. pääministeri Tanner sekä ministerit, Niukkanen, Pekkala, Heikkinen, Koivisto, v. Born, Hannula, v. Fieandt, Fagerholm, Kotilainen ja Söderhjelm.

TANNER: *En saanut kaikkea aikaan. En ole vielä puhunut Ruotsin hallituksen kanssa.*

NIUKKANEN: *Ainoa, mitä Ruotsin hallitukselta kannattaa tiedustella, on, lupaako se tehdä sotilasliiton kanssamme ja taata rajat, jos teemme rauhan.*

TANNER: *Päämajan käsitys nykyhetken tilanteesta tulee näkyviin seuraavasta Kannaksen armeijan komentajan kenr.luutnantti Heinrichsin lausunno[sta] armeijan nykyisestä taistelukunnosta. Armeijan nykyinen tila on sellainen, etteivät enemmät sotatoimet voi johtaa muuhun kuin tilanteen jatkuvaan heikkenemiseen ja uusiin alueluovutuksiin. Asema on sellainen, että olemme pakkorauhan edessä. On kiirehdittävä, ennen kun romahdus tapahtuu. Sen jälkeen ei meidän mieltä kysytä. Olen harkinnut asiaa ja tullut siihen, että meidän täytyy antaa edustajillemme valtuudet tehdä sellainen rauha, kuin aikaansaataavissa on.*

HANNULA: *Armeija on vielä lyömätön. Rauhan ehdot ovat niin raskaat, että niitä on mahdoton hyväksyä. Olen jo monta kertaa esittänyt kääntymistä länsivaltojen puoleen. Valitan, ettei sitä aikaisemmin ole tehty. Kun tilanne nyt on äärimmäisen vakava, olisi viipymättä pyydettävä länsivaltojen apua.*

NIUKKANEN: *Jos rauhan ehdot ovat suunnilleen sellaiset kuin nyt on esitetty, niin vaikka katsoisin tilannetta kuinkakin pessimistisesti, sittenkin on edullisempaa jatkaa taistelua kuin alistua.*

TANNER: *Helppoa on antaa sähkeelle muoto, pääasia on, minkälaiset valtuudet annetaan. Ei ole mahdollisuutta neuvotteluihin heidän ja meidän kesken. Mutta he voivat itse harkita asiaa. Esitän, että annamme täydet valtuudet neljälle valtuutetullemme. — Tähän olisi pitänyt mennä jo ennen Summaa. Mutta silloin sitä vastustettiin, niin kuin sitä nyt vastustetaan. Herrat ovat myyneet Viipurin ja Sortavalan.*

HANNULA: *Ulkoministeri heitti hyvin raskaan syytöksen hallitustovereitaan vastaan. Jos kuukausi sitten olisi käännytty niiden puoleen, olisi tilanne nyt toinen.*

SÖDERHJELM: *Ei kannata keskustella näistä asioista. Ei tehtävämme ole vanhojen asioiden selvittäminen. Nyt meidän täytyy parhaan kykymme mukaan hoitaa hetken vaikeata tilannetta.*

TANNER: *Paljonkin olisi sanottavaa näiden lausuntojen johdosta, mutta tarkoitukseni ei ollut vetää menneitä keskusteluun.*

KALLIO: *Pelkään, että tämä synnyttää hajaannuksen maassa, ja se on kauheata. Kenraalit ovat sitoneet kätensä ainakin. Tämä menee pitemmälle kuin eduskunnalle on ilmoitettu. Täytyisi antaa sille tietoja.*

TANNER: *Siihen ei ole aikaa. Sitä paitsi se on vaarallinen juttu.*

KALLIO: *Kun päivällä kuulin lisävaatimuksista, olin sitä mieltä, että olisi kutsuttava miehet pois ja pyydettyä länsivaltojen apua sekä jatkettava sota. Mutta kenraalien lausunto on kamala.*

TANNER: *Upseerit ovat tavallisesti sotaan halukkaimmat. Kun he ovat pessimistejä, niin mitä sitten siviilit!*

SÖDERHJELM: *Minusta olisi helpompaa mennä tähän, jos oltaisiin vakuutettuja siitä, että kaikki pitävät tätä välirauhana ja ovat valmiit varustautumaan sen hetken varalta, jolloin raja palautetaan. Tiedän, että se merkitsee tavattomia uhrauksia. Mutta jos tässä mielessä menemme rauhaan, saamme kansan mukaan. Se onkin ainoa keino. Jos kansa on yksimielinen, ei elämän jatkaminen rauhan jälkeen tule liian raskaaksi. Mutta jos se menee kokonaan hajalle, silloin on kamalaa.*

TANNER: *Ajatus on sellainen, mutta sitä ei saa esittää. Luulen, että jokainen ajattelee, että jos tulee otollinen hetki, valloitetaan menetetty alue takaisin. Sen opetuksen olemme ainakin saaneet, että puolustukseen täytyy uhrata varoja. Kansan yksimielisyys säilyy, jos johto on yksimielinen.*

Niukkanen: Olen keskustellut hyvin vakavasti kaikkien kenraalien kanssa tästä. He ovat katsoneet, että pelastumisemme ehdottomana edellytyksenä on, että rauhanaika käytetään varustautumiseen.

TANNER: *Maailma on huhuja täynnä. Pitäisikö lehdille ja uutistoimistoille antaa joitakin tietoja. [Fagerholmin mukaan tosin] Ihmiset saavat [lehdistä] helposti käsityksen, että ehdot ovat vähemmän ankarat kuin ovat.*

v. BORN: *Parempi, ettei anna mitään tietoja.*

Valtioneuvosto **11.3. 1940** kello 8.00 Suomen Pankin pommisuojassa.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, v.a. pääministeri Tanner sekä ministerit Niukkanen, Pekkala, Heikkinen, Koivisto, v. Born, Hannula, Salovaara, Fagerholm, v. Fieandt, Kotilainen ja Söderhjelm.

TANNER: *Eilen Olin muutaman kerran kosketuksessa ylipäällikön kanssa. Jos sotaa on jatkettava, syntyy puutetta väestä ja aseista. Sekä upseereja että väkeä poistuu riveistä ja sijaan saadaan heikompaa ainesta, jolla on vähemmän koulutusta. Lähetin sen johdosta neuvoteltuani Tasavallan Presidentin kanssa uuden sähkeen Moskovaan, jossa ilmoitin, että tilanne on varsin vakava.*

Kun valtuuskunnan matka oli tullut maailman tietoon, sovimme kommunikoida antamisesta meidänkin puoleltamme.

Toissayönä olin puhelinkeskusteluissa Güntherin kanssa, joka oli saanut venäläisten ehdot. Günther ilmoitti, että hänen ja Kohtin kanta oli muuttumaton läpikulkukysymyksessä.

Tulen sitten tärkeimpään asiaan, valtuuskunnan sähkeeseen, joka oli seuraava:

“Toinen istunto pidettiin t.k. 10 päivänä klo 2 päiv. Suomen näkökohdat esitimme laajalti, myös kaikki ne näkökohdat, jotka on mainittu myöhemmin tänä päivänä tullessa shifferissänne. Neuvostoliiton edustajat eivät antaneet perään missään kohdassa. Yksityistenkään omaisuudesta Neuvostoliitto ei maksa mitään korvausta. Neuvostoliiton mielestä se on Suomen valtion asia. Molotov sanoi useampaan kertaan, että ellemme ehtoja hyväksy, niin seurauksena on neuvottelujen katkaiseminen. Jos hallitus on sitä mieltä, että on aikaansaatava nopeasti rauha ja aselepo, on ainoa mahdollisuus meille ilmoitettujen ehtojen hyväksyminen. Me emme luule, että näihin ehtoihin saadaan muutoksia.”

NIUKKANEN: *Onko tietoa siitä, miten alueuovutukset olisi pantava toimeen? Luovutetaanko alueet evakuoituina vai eheinä?*

TANNER: *Siitä ei ole mainittu mitään.*

KALLIO: *Merkitsisiköhän aselepo, että joukot olisi vedettävä uuden rajan taakse? Ehdot ovat aivan kamalat. Jos hallitus olisi siinä mukana, olisin valmis asettumaan kielteiselle kannalle. Joka tapauksessa on neuvoteltava ylipäällikön kanssa.*

HANNULA: *Ehdotan vielä kerran, että asiaa nyt käsiteltäisiin pöytäkirjan edessä. Uudistan ehdotuksen, että viipymättä pyydetäisiin länsivalloilta apua. Rauhanehdot ovat hirvittävät. Niihin on mahdotonta suostua.*

TANNER: *Ei ylipäällikkö voi sekaantua poliittiseen ratkaisuun. Mutta koko sen keskustelun ajan, jota olen hänen kanssaan käynyt, kuului sanain alta hänen toivonsa, että päästäisiin rauhaan, koska ei päällystyä eikä armeija jaksa enää.*

KOTILAINEN: *Samoin olen minäkin ymmärtänyt ylipäällikön. Ja keskustellessani kenraali Talvelan kanssa asemasta hän vahvisti, että tuho on odottamassa armeijaa. Asia on otettava sellaisena kuin se on. Kemijärven rataa koskeva ehto pahentaa asiaa, mutta sekin on nieltävä.*

TANNER: *Lisään vielä, että ylipäällikkö tehosti sitä, että armeija ei vielä ole voitettu, että sitä on koetettu säästää vetäytymällä taaksepäin. Mutta jos armeija lyödään, silloin on kaikki lopussa.*

KOIVISTO: *Olen käsittänyt olevamme yksimielisiä siitä, että armeijan iskuvoima on koetettava säilyttää. Mitä kauemmin taistelua jatkuu, sitä selvemmin vihollinen näkee, että avautuu mahdollisuus myös armeijamme tuhoamiseen. En ymmärrä niitä, jotka näissä oloissa empivät. Ilmoitetaan lyhyessä vastauksessa olevamme entisellä kannalla.*

v. BORN: *Minusta on selvää, että sotilasjohdon täytyy ottaa osa vastuusta. Ihmiset tulevat muuten sanomaan, että rauha on politikkojen työtä. Täytyy olla kaikille selvää, että olemme yksimieliset sotilasjohdon kanssa, että seuraamme sen neuvoja. Rauhanteko on nyt sotilaallinen välttämättömyys. Se ratkaisee asian. Tähän on julkisuudessa voitava vedota.*

SÖDERHJELM: *Omasta puolestani olen samalla kannalla kuin herra Presidentti. Olen valmis jatkamaan taistelua, jos hallitus on siinä mukana. En jaksa uskoa, että tämän jälkeen enää on mitään vastustuskykyä. On vaarallista kansan sielulle, jos taivutaan, ennen kuin armeija on lyöty. On myös otettava huomioon, ettei sotilasjohto tiedä kaikkea. Se arvostelee tilannetta omien vaikeuksiensa mukaan, ja ne ovat kieltämättä suuret. Mutta toisella puolella on myös vaikeuksia. Mutta tästä ei kannata jatkaa, kun hallituksen kanta asiallisesti on ratkaistu. Tärkeintä on nyt, että pysymme yhdessä. En ole vakuutettu, että hallituksen kanta on oikea, mutta en halua ryhtyä oppositioon.*

NIUKKANEN: *Olen miettinyt asioita joka puolelta ja tullut yhä vakuutetummaksi siitä, ettei ole viisasta luovuttaa tällaisia alueita ilman taistelua. Armeija ei vielä ole lyöty, vaan voi jatkaa taistelua. On koetettava saada länsivaltoja lähettämään apua nopeammin kuin oli suunniteltu.*

KOTILAINEN: *Olemme jo kerran ratkaisseet kantamme ja antaneet valtuutetuille täydet valtuudet suostua rauhaan myös niillä ehdoilla, joista nyt on kysymys. Jos nyt pääsemme rauhaan, säilyy itsenäisyytemme. Vältämme Kuusisen hallituksen. Mutta jos maa joutuu vihollisen haltuun, saamme kuusisen hallituksen tänne. Meille ei jää edes sitä mahdollisuutta, että voimme koota voimamme ottaman vastaan uuden hyökkäyksen. En näe järkisyytä nyt odottaa ja jatkaa taistelua.*

NIUKKANEN: *Armeija vetäytyy seuraavalle linjalla, jota on varustettu, vaikka se ei ole täysin valmis. Puuttuu piikkilankaesteitä ja korsuja, mutta hyökkäysvaunuesteet on kunnossa. Se kulkee Virolahti—Luumäki—Saimaa—Joensuu ja on osittain kauempänä kuin ryssien vaatima raja. Mutta sillä pitäisi voida puolustautua pitkän aikaa. Pian kai tulee suojaa ja jääkeli pettää. En usko, että Viipuria vielä vallitetaan. Se vaatii venäläisiltä suuria uhreja vielä.*

KALLIO: *Eikö olisi syytä hankkia Ruotsilta virallinen vastaus, että se ei salli länsivaltojen joukkojen läpikulkua. Meidän pitäisi siten suojata selkämme maailmaa vastaan, ettemme vain pelosta ole taipuneet. Vielä minun täytyy puhua ylipäällikön kanssa. En ole keskusteluissa koettanut puristaa häntä ilmaisemaan kantaansa, sillä eihän ratkaisu ole hänen asiansa. Jos saadaan aselepo, olisi tärkeätä, että joukot voisivat jäädä nykyisiin asemiinsa. Jos niiden on peräännyttävä, syntyy uusia vaikeuksia.*

TANNER: *Aselepokysymystä ei ole kosketeltu. Sehän on kipeä asia. Pyysimme aselepoa ennen valtuuskunnan lähettämistä, mutta ehdotuksemme hylättiin. Venäläiset eivät uskoneet vilpittömyyttämme. Ehdottaisin, että lähettäisimme valtuutetuillemme lyhyen sähkeen, jossa ilmoitamme, että hallitus on valmis hyväksymään ehdot äärimmäisessä tapauksessa ja toivoo aselepoa status qvon pohjalla, jotta ehditään tyhjentää alueet.*

NIUKKANEN: *Ylipäällikölle annettujen valtuuksien mukaan kuuluu aselevon tekeminen hänelle. Nähdäkseni ei ole mahdollista suostua siihen, että joukot jättäisivät nykyiset asemansa. Siitä täytyy lähteä. Ellei tähän suostuta, on parempi jatkaa taistelua.*

SÖDERHJELM: *Valtuutetut ymmärtävät nuo asiat yhtä hyvin kuin mekin. Se, mikä olisi tärkeätä hoitaa nyt, on sotilasliitto Ruotsin kanssa. Asia on nyt hoidettava, kun Ruotsi pelastuu meidän kustannuksellamme ja vielä pelkää, ettemme hyväksy rauhanehtoja. Muuten se on kuukausien asia ja saattaa rauetakin. Mutta muissa suhteissa ei kannata jatkaa keskustelua, vaan pannaan sähkösanoma menemään.*

KALLIO: *Eikö olisi sanottava, että status quo on välttämätön. Sillä mitä tapahtuu, jos täytyy vetää joukot taaksepäin!*

Minä kyllä olen leikillä sanonut, etten voi hallita tätä maata sotakabinetin avulla. Kun ministerit eivät katso mahdolliseksi jatkaa sota, täytyy minun yhtyä samaan kantaan, vaikka vaatimukset ovatkin hirveät. Pyydän kuitenkin, että ulkoministeri olisi hyvä ja hankkisi läpikulkukysymyksessä virallisen vastauksen Ruotsilta ja Norjalta. Samalla olisi pyydettävä, että ne päättäisivät periaatteessa ajaa sotilasliittoa.

TANNER: *Kyllä hallitukset moneen kertaan ovat tehneet päätöksen läpikulkukysymyksessä, mutta voinhan pyytää saada asian paperilla. Koetan myös ajaa sotilasliittoasiaa.*

KALLIO: *Haluan vielä neuvotella asiasta sotamarsalkan kanssa.*

NIUKKANEN: *Esitän, ettei missään tapauksessa ryypättäisi fataljeja, vaan pyydettäisiin länsivaltojen apua.*

TANNER: *Tänään iltapäivällä on neuvottelu, jossa asia ratkaistaan. Sähkösanoma voidaan kenties muuttaa näin kuuluvaksi: Hallituksen täytyy hyväksyä ehdot tilanteen pakottamana. Edellytykset tähän ovat aselevon tekeminen status quon pohjalla, jotta luovutettavat alueet ennätettäisiin tyhjentää.*

Valtioneuvoston kokos **12.3. 1940** kello 9.00.

Saapuvilla olivat Tasavallan Presidentti, v.a. pääministeri Tanner sekä ministerit Niukkanen, Pekkala, Heikkinen, Koivisto, v. Born, Hannula, Salovaara, Fagerholm, v. Fieandt, Kotilainen ja Söderhjelm.

NIUKKANEN: *Olen sitä mieltä, että olisi ollut onnellisempaa, että aseellista vastarintaa olisi jatkettu eikä alisuttu aivan kohtuuttomiin rauhanehtoihin. En puolla sopimuksen allekirjoittamista vaan vetoamista länsivaltojen apuun.*

HANNULA: *Kun tämä kysymys nyt ensimmäistä kertaa on esillä hallituksen istunnossa, haluan saada pöytäkirjaan merkityksi, että sekä ulkoasiainvaliokunnan että valtioneuvoston kokouksissa johdonmukaisesti olen ollut sillä kannalla, ettei pitäisi neuvotella rauhasta venäläisten kanssa, vaan sen sijaan otettava vastaan länsivaltojen tarjoama apu. Samalla kannalla olen edelleenkin ja sitä suuremmalla syyllä, kun rauhanehdot ovat hirvittävän raskaat.*

Ulkoministeriön osastopäällikkö Aarno PAKASLAHTI: *Pyydän ilmoittaa, että jos esittelijänä olisin joutunut esittelemään tämän kysymyksen valtioneuvoston yleisessä istunnossa, niin olisin mielipiteenäni esittänyt, ettei tällaisia ehtoja olisi pitänyt hyväksyä.*

NIUKKANEN: Saako eronpyynnön heti päästää julkisuuteen?

KALLIO: *Eikö sen pidä jäädä hallituksen tietoon, kunnes asiat saadaan valmiiksi. Eroanomushan on jätettävä pääministerille, mikä voi tapahtua vasta hänen palattuaan.*

JUHO NIUKKASEN EPILOGI: *"Herra Tannerin ohjelma: Aina 30/11 39 marraskuun loppuun asti hän vastusti mitä tiukemmin puolustusmäärärahojen myöntämistä ja jarrutti hallituksessa kaikkien sellaisten hankintojen päättämistä, jotka sen vuoksi, että puolustusministeriöllä ei ollut käytettävänä niihin varoja, täytyi hallitukseen tuoda. Hän vakuutti aina, että puolustuslaitokselle osotetut varat ovat hukkaan heitettyt, koska emme kuitenkaan pysty mitenkään puolustautumaan ja koska puolustuslaitos ei edes osaa rahoja tarkoituksenmukaisesti käyttää. Toimiessaan rauhanneuvottelijanakin hän oli vielä sitä mieltä, että Wenäjä ei todennäköisesti hyökkää. 1/12 Joulukuun alusta lähtien hän ulkoministerinä oli sodan alkukuukaudet melkein toimimaton ja ei tehnyt juuri mitään. Helmikuusta lähtien hän ryhtyi puuhaamaan apua Ruotsista ja ennen kaikkea rauhaa Wenäjän kanssa melkein millä ehdoilla tahansa."*

RISTO RYTIN EPILOGI [toisen hallituksensa ensimmäisessä valtioneuvoston istunnossa 27. maaliskuuta 1940]: *"Uusi hallitus katsoo tärkeimmäksi tehtäväkseen saattaa valtakunnan kaikenpuolisen jälleenrakennustyön nopeaan käyntiin ja luoda edellytyksiä sen menestykselliselle*

suorittamiselle. Ulkopoliittikkamme tulee olla rauhan ja puolueettomuuden politiikkaa. Sen tulee pyrkiä luomaan ystävälliset ja luottamukselliset suhteet kaikkiin valtioihin ja siten vakaannuttamaan kansainvälistä asemaamme sekä varmentamaan ja edistämään jälleenrakennustyötä.

Puolustuksemme on suunniteltava ja rakennettava uusia olosuhteita ja saavutettuja kokemuksia silmälläpitäen.

Noin kahdeksasosa kansastamme on menettänyt kotinsa ja toimeentulonsa. Heidät on saatava hyödyllisinä, tuottavina kansalaisina sijoitetuiksi uusien rajojemme sisäpuolelle. Se vaatii oma-aloitteisuutta, rohkeutta ja kärsivällisyyttä heiltä itseltään, suurta myötämielisyyttä ja kansallista yhteisvastuuntuntoa kaikilta niiltä, jotka voivat tarjota heille työtä ja kattoa päin päälle tai muulla tavalla auttaa ja tukea heitä elämisen alkuun pääsemiseksi. Mutta se vaatii myös nopeita ja tehokkaita toimenpiteitä valtiiovallan taholta. Jotta tämä kävisi mahdolliseksi, on niiden, joiden omaisuus pääasiallisesti on säilynyt, tehtävä kertakaikkinen uhri sen mukaan kuin siitä erikseen asianmukaisessa järjestyksessä päätetään.

Kansakunta voi ajan pitkään elää vain sillä ja kuluttaa vain sen verran, mitä se pystyy tuottamaan, sekä rakentaa ja tehdä pääomasijoituksia vain sen verran, minkä se pystyy säästämään. Meidän on rohkeasti käytävä työhön voidaksemme uusien rajojemme sisäpuolella voittaa takaisin kaiken sen, minkä olemme menettäneet, ja entisestäänkin lisätäksemme hyödyllistä tuotantoamme kaikilla aloilla.

Nämä jättiläistehtävät vaativat Suomen kansalta jättiläisponnistuksia. Ne vaativat meitä jokaista kohdaltamme tekemään työtä enemmän kuin ennen, kieltäytymään paljosta sellaisesta, jota ennen olemme itsellemme voineet sallia, ja uhraamaan yhteiseksi hyväksi enemmän kuin aikaisemmin.”

Muita taustatiedon lähteitä

Talvisodasta on kirjallisuutta vaikka kuinka paljon ”Pikkujättiläisestä alkaen”.

Ajankuvaa

Talvisodan elokuvakatsaukset

Tyyppin tekemiseksi näytelmän henkilöittäin

RISTO RYTTI: elämäkerta, päiväkirja, ”muistelmat”, laaja henkilöarkisto

ERNST VON BORN: muistelmat, ruotsalaisen kansanpuolueen historia, henkilöarkistoa

KARL-AUGUST FAGERHOLM ”muistelmat”, henkilökuva, SDP:n historia, henkilöarkistoa

RAINER VON FIEANDT muistelmat

UUNO HANNULA

P. V. HEIKKINEN

JUHO KOIVISTO

V. A. KOTILAINEN

JUHO NIUKKANEN talvisotamuistelmat, henkilökuva, henkilöarkistoa

J. K. PAASIKIVI muistelmat, laaja ja perusteellinen elämäkerta, päiväkirjat, laaja henkilöarkisto

MAUNO PEKKALA

VÄINÖ SALOVAARA

J. O. SÖDERHJELM muistelmat, elämäkerta (tekeillä), henkilöarkisto, ruotsalaisen kansanpuolueen historia

VÄINÖ TANNER talvisotamuistelmat, elämäkerta, muuta kirjallisuutta, laaja henkilöarkisto

KYÖSTI KALLIO elämäkerta, henkilöarkistoa

RUDOLF WALDEN elämäkerta, henkilökuva (tekeillä), henkilöarkistoa